

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Životní perspektivy dětí Dětského domova se školou

Bc. Denisa Patáková

Diplomová práce

2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Denisa Patáková**
Osobní číslo: **H16411**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Název tématu: **Životní perspektivy dětí dětského domova se školou**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce se věnuje analýze životních perspektiv dětí umístěných v dětském domově se školou. V teoretické části se prezentuje problematika poruch chování, systém speciálně pedagogické péče o jedince s poruchami chování a zaměřuje se na biologické, psychologické a sociální charakteristiky dětského věku. Empirická část bude realizována v Dětském domově se školou v Jihlavě. Výzkum má charakter kvalitativního výzkumu za využití triangulace výzkumných technik (obsahové analýzy, rozhovoru a pozorování). Výzkum bude realizován v rodinných skupinách výše uvedeného zařízení. Výsledky obohatí teorii i praxi resocializační pedagogiky v analytickém kontextu tématu, kterým je analýza životních perspektiv dětí v etopedickém zařízení.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

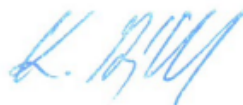
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **31. března 2017**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2018**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2017

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

- KITZBERGEROVÁ, M. a kol. "Z ústavu do života". Podpora rozvoje sociálních a komunikačních dovedností. Praha: Člověk v tísní- společnost při ČT, o.p.s., 2005. s. 55. ISBN 80-903510-4-2.
- MACEK, P., LACINOVÁ, L. Vztahy v dospívání. Brno: Barrister & Principal, 2006. s. 198. ISBN 80-7364-034-1.
- MACEK, P., SMÉKAL, V., LACINOVÁ, L. Dítě na prahu dospívání. Brno: Barrister a Principal, 2004. s. 268. ISBN 80-8659-884-5.
- PAŠEK, V. Práce s dítětem po umístění do dětského domova. Olomouc: Hanex, 2008. s. 49-57. ISBN. 978-80-7409-013-4.
- JANSKÝ, P. Problémové dítě a náhradní výchovná péče ve školských zařízeních. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004. 168 s. ISBN 80-7041-114-7
- KURIC, J. a kol. Ontogenetická psychologie. 1. vyd. Praha: SPN, 1986. 264 s. ISBN 14-409-86
- CAMERON, Seán ; MAGINN, Colin. Cesta k pozitivním výsledkům u dětí v náhradní péči. Vyd. 1. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství TOGGA, 2013, 179 s. ISBN 978-807-4760-006.
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- CARVER, CH.S., SCHEIER, M. (2002a). Optimism, Pesimism and Self-Regulation. In Chang, E.C. Ed. (2002). Optimism & Pesimism. APA, Washington,DC.
- MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5309-6.
- POKORNÁ, Věra. Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování. Vyd. 4. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-817-3.

Prohlášení:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích, dne 13. 3. 2018

Bc. Denisa Patáková

Poděkování:

Tímto velice děkuji prof. PhDr. Pavlu Mühlpachrovi, PhD. za odborné vedení a pomoc při psaní diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat panu prof. PhDr. Karlu Rýdlovi, CSc. za jeho ochotu a vstřícnost. Poděkování patří rovněž zaměstnancům a dětem Dětského domova se školou v Jihlavě, kteří mně umožnili realizovat výzkum této práce.

ANOTACE

Diplomová práce se věnuje analýze životních perspektiv dětí umístěných v dětském domově se školou. V teoretické části se prezentuje charakteristika životních perspektiv, problematika poruch chování, systém speciálně pedagogické péče o jedince s poruchami chování a zaměřuje se na biologické, psychologické a sociální charakteristiky adolescentního věku, do něhož děti Dětského domova se školou v Jihlavě, spadají.

Hlavním cílem diplomové práce je mapování životních perspektiv dětí, které mají uloženou ochrannou výchovu, uloženo ochranné opatření nebo nařízenou ústavní výchovu v Dětském domově se školou v Jihlavě. Výzkum má charakter kvalitativního výzkumu za využití triangulace výzkumných technik (obsahové analýzy, rozhovoru a pozorování). Výsledky obohatí teorii i praxi resocializační pedagogiky v analytickém kontextu tématu, kterým je analýza životních perspektiv dětí v etopedickém zařízení.

KLÍČOVÁ SLOVA

Poruchy chování, ústavní a ochranná výchova, životní perspektivy

ANOTATION

Thesis dedicates to the analysis of life's perspectives of children placed in children's home with school. Theoretical part provides basis for characteristic of life perspectives, behavioural disorders, system of special pedagogical care of person with behavioural disorders. Moreover the theoretical part is concerned with biological, psychological and social characteristics in adolescent age, which includes children from children's home with school in Jihlava. The main goal of the thesis is to discover life's perspectives of children, who have assigned protective education, safety proceeding or have been ordered institutional education in children's home with school in Jihlava. The research is done by qualitative methods using triangulation technique (content analysis, interview and observation). The result of the thesis will enrich the theory and practise of pedagogical education in resocialization.

KEYWORDS

behavioural disorders, institutional and protective education, life's perspective

OBSAH

ÚVOD	11
1 ŽIVOTNÍ PERSPEKTIVY	13
2 PORUCHY CHOVÁNÍ.....	18
2.1 Dělení poruch chování	18
2.1.1 Dělení podle stupně závažnosti.....	19
2.1.2 Dělení podle agresivnosti.....	19
2.1.3 Dělení podle školské klasifikace.....	20
2.1.4 Mezinárodní klasifikace poruch chování.....	20
2.1.5 Dělení podle věku	26
2.1.6 Dělení podle převládající složky osobnosti	27
2.2 Vývoj poruch chování a emocí	27
2.3 Příčiny vzniku specifických poruch chování	28
2.4 Diagnostika poruch chování.....	29
2.5 Metody nápravy poruch chování.....	30
3 VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE.....	33
3.1 Pubescence	33
3.2 Adolescence	36
4 ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA.....	39
4.1 Ústavní výchova.....	39
4.2 Ochranná výchova.....	40
4.2.1 Diagnostický ústav	41
4.2.2 Dětský domov.....	42
4.2.3 Dětský domov se školou.....	43
4.2.4 Výchovný ústav	43
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	45
5.1 Metodologické ukotvení výzkumu.....	45

5.2 Charakteristika klientů	46
5.3 Kazuistiky	47
5.4 Analýza determinant životních perspektiv	61
5.4.1 Přehled základních analytických faktorů.....	62
5.4.2 Přehled životních perspektiv	64
6 ZÁVĚR	75
7 ZDROJE.....	77
8 PŘÍLOHY	81
8.1 Otázky k rozhovoru s dětmi Dětského domova se školou v Jihlavě.....	81

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1:</i> Charakteristika klientů	46
<i>Tabulka 2:</i> Přehled základních analytických faktorů.....	63
<i>Tabulka 3:</i> Životní perspektivy dětí Dětského domova se školou v Jihlavě	64

ÚVOD

D. CH. Džibrán

Většina dětí vyrůstá ve víceméně normální dospělě, protože to, co rodiče třeba pokazí, může nepozorovaně napravit některý zcela nezkažený spolužák, blízký příbuzný, dobrý učitel anebo přinejhorším chápající lékař. Každé dítě je navíc i samo nadáno řadou zdravých duševních sil, jako je např. „cit pro pravdu atp.". Ovšem i tak jsou ztráty dosti velké.

Diplomová práce je zaměřena na analýzu životních perspektiv dětí Dětského domova se školou v Jihlavě. Během absolvování odborné souvislé praxe v již zmíněném zařízení jsem se hlouběji zamýšlela nad dosavadním životem dětí s poruchami chování, nad současnými resocializačními metodami pro koordinaci nevhodného chování, a nad možným následným způsobem života po opuštění ústavní a ochranné výchovy. Na základě těchto myšlenek bylo zvoleno téma diplomové práce Životní perspektivy dětí dětského domova se školou, jehož výzkum je realizován právě v tomto zařízení v Jihlavě. Problematika životních perspektiv dětí z ústavní a ochranné výchovy je aktuální téma, doprovázející celou řadu důvodů proč se o zmíněné téma zajímat. Charakteristika současné postmoderní společnosti, zejména rodiny, je zásadním kořenem pro vznik a rozvoj sociálně patologických jevů, které ohrožují život samotných účastníků i osob nacházejících se v jejich okolí. Tyto společensky nebezpečné jevy mají děti dětských domovů se školou v drtivé většině již přidruženy. Rodiny, z kterých děti ochranné a ústavní výchovy pocházejí, jsou často sociálně slabé, nemohou se o své děti starat, nechtějí se o ně starat, nebo výchovu svých dětí nezvládají. Důvodů proč tomu tak je, je obrovské množství. Děti jsou mnohdy ponechány napospas samy sobě v důsledku nedostatečného zájmu ze strany rodičů nebo nedostatku času na výchovu vlivem jejich zaměstnání. Mühlpachr (2008) uvádí, že poruchy výchovného působení zůstávají dlouhou dobu skryty, objevují se zprostředkovaně v doprovodu s jinými problémy. Za výchovu odpovědní lidé si často problém neuvědomí a nepřipustí pochybení svého výchovného působení. V důsledku toho je sociálně deviantní vývoj natolik závažný, že již není pochyb o existenci jeho následků.

Výše uvedený citát zmiňuje ztráty „normálních dospělých lidí“. Tito dospělí lidé, které v dětství trávil život v ústavní a ochranné výchově, se v padesáti procentech ocitají ve výkonu trestu odnětí svobody. Životní perspektivy dětí dětských domovů se školou jsou tedy vážně ohroženy navázáním na dosavadní sociálně patologické chování a v důsledku toho

následným výkonem trestu odnětí svobody. Pro eliminaci sociálně patologických jevů těchto osob je nezbytná resocializace a nastavení vhodných životních perspektiv dětí v ústavní a ochranné výchově tak, aby byly schopny tyto perspektivy i po ukončení ústavní a ochranné výchovy naplnit.

Teoretická část diplomové práce vymezuje pojem životní perspektiva, dále je popisována charakteristika jednotlivých poruch chování a charakteristika období pubescence a adolescence, do kterého děti Dětského domova se školou v Jihlavě spadají. V teoretické části je také zmíněn systém ústavní a ochranné výchovy.

Praktická část diplomové práce je zaměřena na mapování a analýzu životních perspektiv dětí Dětského domova se školou v Jihlavě za pomoci triangulace výzkumných technik (pozorování, rozhovor, obsahová analýza). Pro výzkum bylo vybráno 10 dětí ve věkovém rozmezí 11-16 let. Výsledky výzkumu obohatí teorii i praxi resocializační pedagogiky v analytickém kontextu tématu, kterým je analýza životních perspektiv dětí v etopedickém zařízení.

1 ŽIVOTNÍ PERSPEKTIVY

V Novém akademickém slovníku cizích slov A-Ž od Jiřího Krause (2005) se můžeme dočíst, že perspektiva znamená pohled do dálky, vyhlídku do budoucnosti nebo také určité hledisko na věc – perspektiva jako místo, ze kterého shlížíme na danou problematiku.

Kulštrunková (2015) pojem životní perspektiva definovala spojením definic Krause (2005) a Patočky (1992) takto: *„Životní perspektivu lze vnímat jako vyhlídku na blízké i vzdálené horizonty všech vlastních zkušeností a s nimi souvisejících potencialit (možností), které si člověk jako jedinec ve vztahu k prožitým zkušenostem uvědomuje. Životní perspektiva je subjektivním výsekem světa možností, které kolem sebe vnímáme a které formují naše budoucí plány.“* Tyto možnosti zároveň mohou aktivovat vnitřní potenciál člověka a skrze nové zkušenosti má tendenci se rozšiřovat vize do budoucna. Životní perspektiva nikdy během života nezíská konečnou podobu, protože vzdálenost, na kterou pojmem možné zkušenosti, se stále doplňuje a otevírá tak další a další horizonty, které byly předtím skryté.

Pokud si jedinec uvědomuje svou životní perspektivu, kterou mu život nabízí, stále nemusí vědět, jak této životní perspektivy dosáhnout. Mít dobrou životní perspektivu a směřovat k jejímu naplnění nemusí být synonymem. Naplňováním životní perspektivy chápeme jako výběr některé z životních možností a aktivní činnost, která má za cíl realizovat tuto možnost. Je důležité si v životě stanovit cíle, kterých chceme dosáhnout. Cíl nám určuje životní směřování. (Kulštrunková, 2015)

„Díky stanovenému cíli se cesta stává smysluplnou. Radost a štěstí se vynořují jako vedlejší produkt přibližování se cíli nebo jeho dosažení.“ (Křivohlavý, 1994) Jiní autoři upřednostňují před stanovováním životních cílů životní hodnoty. Petr Ludwig ve své knize Konec prokrastinace (2013) udává dvě možné cesty, které vytváří osobní perspektivu. První cestu nazývá vnější motivace cíli. To znamená, že si člověk stanovuje životní cíle a o ty usiluje. Tato cesta je nevýhodná v tom, že člověk, který usiluje o stanovené životní cíle, bývá šťastný až při dosažení tohoto cíle a krátkou dobu, nikoliv během usilování o stanovený cíl. (Suchý, Náhlovský, 2012)

Ludwig (2013) popisuje jiný způsob, jak si vytvořit a žít osobní vizi – nabízí vnitřní motivaci cestou, která přináší spokojenost už při realizaci. Osobní vize není v tomto případě zaměřena na cíle, ale pouze na cestu k jejímu dosažení. Člověk popisuje různé činnosti, které by chtěl v životě dělat. Tyto činnosti pramení z jeho zájmů, silných stránek a zálib. Jedinec zažívá

pocit spokojenosti již při směřování k cíli. Je úplně ponořen a pohlcen činností, která ho baví a proto jí věnuje plnou pozornost.

Problematika této práce se zabývá životními perspektivami dětí dětského domova se školou, proto bych se nyní zaměřila na životní perspektivu těchto dětí. Děti, umístěné do dětských domovů se školou, prošly v drtivé většině kariérou různých sociálně patologických jevů. Je zřejmé, že tyto děti mají životní perspektivy nastaveny odlišně, než děti, které vyrůstají v běžných rodinách, kde je nastolena řádná výchova. Děti z dětských domovů se školou mají ve většině případů přidruženou diagnózu poruch chování, proto je nezbytná důsledná výchova, vhodná terapie a popřípadě nastavena medikace, aby byla možná účinná spolupráce s těmito dětmi.

Porucha chování ovlivňuje vztahy s okolím dítěte a tím i kvalitu jeho života. V důsledku porucha chování ovlivňuje i zásadní rozhodnutí, jako je volba povolání a také jestli je tuto volbu schopno naplnit. Závažnější poruchy chování s disharmonickým vývojem osobnosti jsou v dospělosti často spřízněny s delikventním chováním a ovlivňují, zda se bude dítě schopné v dospělosti zařadit do společnosti, nebo zda se bude pohybovat na jejím okraji. (Pažoutová, 2013)

I když jsou touhy, přání a sny každého člověka jiné, stejně jako cesty k dosažení životní perspektivy, lze nalézt shodu v tom, že každý člověk usiluje o to, žít spokojený život. Ten se řadí mezi nejdůležitější společenské hodnoty, protože se jedná o potřebu člověka žít beze strachu a zároveň o přání po vyšší úrovni životní spokojenosti ve všech oblastech života. Těmito oblastmi jsou studium, partnerství, rodina, práce a volný čas. (Vážanský, 2001)

V této souvislosti je nezbytná otázka týkající se výchovy dětí. Děti, které mají průměrný až nadprůměrný intelekt, ale špatný prospěch a špatnou volní kontrolou, nebývají oblíbení v jejich sociálním okolí a jsou svým prospěchem limitováni. Novák (2003) tvrdí, že pokud takové dítě volí střední školu nebo učební obor, bývá to volba z nouze. Takové studium je většinou přerušeno nebo nedokončeno, dítě začíná znovu na nové škole, ale často školu nedokončí a dokončené má pouze základní vzdělání. Tvoří tak na trhu práce jednu z nejvíce ohrožených skupin nezaměstnaností. Nezaměstnanost s sebou přináší nelegální práci, trestnou činnost nebo dlouhodobý pocit neúspěchu a napětí, které si jedinec kompenzuje sociálně patologickými jevy, jako je užívání alkoholu a jiných návykových látek.

Pokud můžeme vědomě dotvářet svoji životní perspektivu, je zde tedy i možnost podporovat druhé lidi ve vytváření osobní životní perspektivy. To může být realizováno například

individuálním podporujícím rozhovorem s dítětem (zejména s dítětem z dětského domova a dětského domova se školou, popř. s dětmi ve výchovném ústavu), jenž má již na počátku životní cesty menší zásobu a možnosti využitelných vědomostí o fungování světa mimo dětský domov nebo patologickou rodinu, z níž byly odebrány. Další možnosti mohou mít podobu podporujících nebo motivačních rozhovorů, využití koučovacích principů, nebo ucelených plánovacích sezení. V oblasti ústavní péče je nezbytný opravdový zájem a podpora o individualitu a budoucnost dětí. Metody a prostředky převýchovné práce s dětmi budou popsány v další části této práce.

Kognitivně behaviorální terapie napomáhá ke změně negativních myšlenek. Logika kognitivně behaviorální terapie spočívá tedy v tom, že lidé mají vzorce negativních kognitivních deformací. Určité druhy negativních myšlenek podporují negativní vliv a nabádají tak lidi přestat se snažit dosáhnout svého cíle. Cílem terapie je tedy učinit pozitivní poznání a tím snížit utrpení a podporovat k obnovení úsilí, které směřuje k pozitivním cílům. (Carver, Scheier, Segerstrom, 2010). Zásadní pro člověka je motiv. Motiv je základní pohnutka volního procesu. Aby bylo dítě schopno jednat, musí kromě zvoleného cíle a představy o možných prostředcích k jeho dosažení, chápat osobní hodnoty cíle, které korespondují s mírou energie, jakou je dítě ochotno vložit pro překonávání překážek. Pokud si tyto složky jedinec neuvědomuje, jedná se pouze o pasivní touhu a přání. (Čačka, 2000)

Pro děti s poruchami chování je v budoucnu také těžké vytvořit si partnerský vztah a založit rodinu. Ze zkušeností manželských poraden vyplývá, že manželství, které utváří ženy a muži s poruchami chování, jsou výrazněji ohrožena, než manželství, bez diagnózy poruch chování. Jedinci s poruchami chování se mohou vůči své rodině chovat agresivně ve vypjatých situacích. Ženy mají často větší počet dětí z většího počtu vztahů, než bývá zvykem. Jejich příjem se pohybuje pod průměrem, a tím i bydlení, který je často charakteristické nepořádkem. Tyto partnerství jsou poznamenána nedokončeným vzděláním, častými změnami profese, nevěrami, alkoholismem, gamblerstvím a jinými závislostmi, častými evidencemi na úřadu práce a u obou pohlaví se objevuje promiskuita. (Novák, 2003)

Lidé s poruchami chování mají snížené obranné mechanismy, kterými se nemohou účinně bránit proti stresu. V důsledku selhání v několika po sobě jdoucích krizích může jedinec ztratit domov a propadnout se na společenské dno. Ztráta domova může souviset s konflikty mezi těmito jedinci a rodiči nebo s neúplnou nebo nefunkční rodinou. Některé rodiny mají zájem postarat se o své děti na ulici, pokud se podřídí jejich pravidlům. Ty jsou pro mladé

dospělé omezující, proto raději volí svobodu na ulici. Dospívající zpravidla nechtějí řešit svoji budoucnost. Užívají si života a svobody, stýkají se s vrstevníky, objevuje se ale i téma nudy a ztráta smyslu života. Dochází u nich k oslabení nebo ztrátě žebříčku hodnot, odmítají dlouhodobé závazky. Důsledkem takového riskantního chování může propuknout závislost na návykových látkách, předčasné ukončení zaměstnání, znevýhodnění na trhu práce a doživotní zadlužení. (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012)

Podle Čačky (2000) má zásadní vliv na utváření životních perspektiv rodinná situace dítěte. Uvádí, že děti ve školním věku posilují identifikaci s rodičem stejného pohlaví. Chlapci zaujímají mužné postoje k výběru cílů, řešení nesnází a také postoje k ženám. Pro chlapce bývá otec mnohdy i vzorem v profesním zaměření, zálibách a hodnotách. Ti, kteří jsou vychováni bez otce, si při nenalezení adekvátní náhrady jako je například strýc nebo prarodič, mohou vypěstovat vzdorovitost a nedůvěru k ženám. Výchova syna od otce ale nemusí být vždy pozitivní, hlavně v období dospívání. Pokud není syn schopný naplnit očekávání otce, je často jejich vzájemný vztah narušený. Shazování a ponižování dítěte výrazně oslabuje jeho sebevědomí. Dítě pak hledá jiný vzor, který je pro něj přijatelný. Naopak, pokud otec svým souhlasem povzbuzuje svého syna v jeho chování, posiluje jeho sebedůvěru a schopnost plnit více odpovědnější úkoly. Rodinné klima ovlivňuje také sourozenci dítěte. Rodiče ke všem svým dětem nezaujímají stejný postoj. Pokud je jedno dítě obdivováno za dobrý prospěch ve škole, další dítě je nuceno hledat jiný způsob sebeuplatnění. Nejsou v jedné rodině tedy výjimkou protiklady hodného a neposlušného dítěte. V rodinách často dochází k rozvodům. K rozvodu manželství dochází z důvodu zlepšení situace a umožnění dalších životních perspektiv. Tyto předpoklady se ale ne vždy naplní. Pozitivní změny se neobjeví, naopak dochází k další frustraci, stresu a konfliktům. Rozvod přináší dětem pocit ohrožení, napětí a úzkosti. V takové situaci se děti cítí zahanbeně a sebeobviňují se. Napětí vyvolává zhoršení prospěchu. Chlapci se projevují agresivně a provokují okolí, dívky se stahují do sebe, navenek neprojevují své pocity. Děti, které jsou rozumově méně nadané, se mnohdy cítí, jako by byly obklopeny nepřáteli. Potřebují porozumění, aby si mohly vážít samy sebe, ocenit snahu, soustavnou a trpělivou pomoc, protože bez pocitu úspěchu se vytrácí zájem o učení.

Podle studií mají i ty nejmenší podněty obrovské důsledky. Nadměrná úzkostlivost ve výchově dítěte může škodit stejně jako nezodpovědnost. Výchova se promítá do celého života člověka, může člověka připravovat k vědomějšímu, odpovědnějšímu řešení nepříznivých životních situací a pomoci mu při cestě hledání sebe sama. Není tolik

významné, co k danému problému říkáme, ale to, co skutečně činíme. Dítě má sklon napodobovat své vzory a potřebu se s nimi identifikovat, pokud chování jeho vzoru je v rozporu s jeho přesvědčením, ocitá se dítě ve zmatku a nejistotě. Dítě má v sobě zakotvenou potřebu stát se osobností, i když si to ještě neuvědomuje. Může pro něj být fascinující asociální chování, nechá se tak lehce zlákat lidmi a činnostmi, které jsou pro něj nebezpečné. Rodiče a vychovatelé se poté snaží dítěti vštěpovat smysl pro hodnoty a přiměřenou životní cestu. (Mühlpachr, 2008)

2 PORUCHY CHOVÁNÍ

Laická veřejnost často zaměňuje problémy chování dětí za poruchy chování. Pokud se porucha chování vyskytuje v dospělém věku, hovoříme o poruše osobnosti. Rozdíl mezi problémovým chováním a poruchovým chováním spočívá v intervenčním přístupu, kdy pro odstranění nežádoucího problémového chování stačí běžné pedagogické přístupy, kdežto u poruch chování se využívají speciálně pedagogické přístupy. Jedinci s problémovým chováním se tak chovají účelně, ale s chováním poruchovým si často své nevhodné jednání neuvědomují. Rozdíl je také v délce trvání. Porucha chování by měla trvat déle než 6 měsíců, aby mohla být tato porucha diagnostikována, a objevuje se minimálně ve dvou různých prostředích. Projevy neodpovídají chování vývojovému období dítěte. Poruchu chování lze definovat jako každou negativní odchylku od normy, která se projevuje trvalým a vědomým jednáním, jenž je nežádoucí a může vyústit až do stádia delikvence a kriminality. (Kaleja, 2013)

Obecné znaky pro vymezení poruch chování jsou nerespektování sociálních norem, které platí v dané společnosti, výrazné nápadnosti v oblasti sociálních vztahů a to jak v oblasti rodinných vztahů, vrstevnických tak i ve školním prostředí s pedagogy, jedinec nemá dostatečnou schopnost empatie, je citově chladný a egoistický, jeho chování a emoce jsou nepřiměřené v prožívání v běžných podmínkách. (Kaleja, 2013)

Vojtová (2008) ve své knize Kapitoly z etopedie uvádí pět charakteristik dítěte s poruchou chování podle Bowera. Prvním znakem je neschopnost učit se, pokud tyto obtíže nejsou způsobeny intelektovými, smyslovými nebo zdravotními problémy. Dalším znakem poruch chování je neschopnost navazovat uspokojivé sociální vztahy s vrstevníky a učiteli, nepřiměřené chování a emotivní reagování jedince v běžných podmínkách, celkový výrazný pocit neštěstí a deprese a posledním znakem je tendence vyvolávat somatické symptomy jako je bolest a strach ve spojení s problémy ve školním prostředí.

2.1 Dělení poruch chování

Jelikož jsou do dětských domovů se školou umístěvány děti, které nejčastěji trpí poruchami chování, bude se následující kapitola zabývat právě popisem těchto poruch. V literatuře se můžeme dočíst o nejrůznějších děleních poruch chování. Některé z nich si uvedeme níže.

Nejčastější dělení poruch chování podle stupně závažnosti obsahu a forem je dělení na chování disociální, asociální a antisociální.

2.1.1 Dělení podle stupně závažnosti

Disociální chování je popisováno jako nepřiměřené a nespolečenské, ale je zvládnutelné vhodnými pedagogickými postupy. Nejčastěji se vyskytuje v rodinné či školní výchově. Jedná se o drobnější výkyvy a nesoulady se zvyklostmi dané společnosti, projevy odpovídají některým z projevů věkových zvláštností nebo jsou jevem u některých druhů postižení. Do této skupiny patří kázeňské přestupky proti školnímu řádu, vzdorovitost, negativistické projevy, neposlušnost, lži a odmítání kontaktu. Řešení těchto obtíží poskytují poradenské instituce i terapeutický přístup psychologa nebo speciálního pedagoga. (Slomek, 2006)

Asociální chování je charakteristické rozparem se zvyklostmi společnosti, u jedince často chybí sociální citění nebo je na nízké úrovni. Svým jednáním jedinec škodí především sám sobě. Tyto projevy mají dlouhodobější charakter a vzestupnou tendenci. Do této skupiny se řadí toulky, útěky, demonstrativní sebepoškozování, toxikománie, výrazné záškoláctví, patologické hráčství, krádeže, lži a jiné. Řešení těchto obtíží vyžaduje již speciálně pedagogický postup, zapojení poradenského systému a speciálně výchovná zařízení nebo zdravotnické instituce a terapeutická pracoviště. (Slomek, 2006)

Antisociální chování má povahu protispolečenského chování, které poškozuje jedince i jeho okolí, společnost, ohrožuje majetek, hodnoty i život. Vývojově nastupuje pokračováním asociálních jevů, porušuje zákony a normy. Reeducace je realizována ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy. K antisociálním projevům patří veškerá trestná činnost, krádeže, loupeže, vandalství, zabití a vraždy, sexuální delikty, výrazná agresivita a násilí, organizovaný zločin a terorismus. Antisociální chování je typické častou recidivou v důsledku návratu do původního prostředí. (Slomek, 2006)

2.1.2 Dělení podle agresivnosti

Další dělení poruch chování je dělení podle agresivnosti. Takové dělení je na neagresivní a agresivní. U neagresivního chování dochází k porušování sociálních norem, ale takové chování nemá tendence agresivity. Neagresivní chování zahrnuje lži, záškoláctví, útěky, toulání a užívání návykových látek. Agresivní projevy jsou typické porušováním sociálních

norem, jedinci často omezují základní práva okolí. Pro agresivní projevy bývá charakteristické násilné chování, neschopnost empatie, nedostatek citového vztahu k lidem i ke zvířatům, emoční plochost a lhostejnost. U těchto jedinců se objevuje egoismus, upřednostňují vlastní potřeby a osobní uspokojení nad jinými motivy, neobjevují se u nich pocity viny. Příčiny těchto poruch spočívají v prostředí, především tam, kde dítě trpí závažnou psychickou deprivací, která narušuje socializační a emoční vývoj jedince.

2.1.3 Dělení podle školské klasifikace

Vojtová (2008) uvádí, že zahraniční literatura třídí poruchy chování dle školské klasifikace. Tato klasifikace zahrnuje poruchy chování vyplývající z konfliktu, kam patří záškoláctví, lhaní a krádeže, dále do školské klasifikace patří poruchy chování spojené s násilím. Do poruch chování spojené s násilím patří agrese, šikana a loupež. Třetí oddíl zahrnuje poruchy chování související se závislostí a do těchto poruch patří toxikomanie a gamblerství.

2.1.4 Mezinárodní klasifikace poruch chování

Mezinárodní klasifikace nemocí uvádí v páté kapitole poruchy duševní a poruchy chování (F00-F99). Tato práce se zabývá pouze poruchami chování a emocí se začátkem obvykle v dětství, proto se budeme v následující podkapitole věnovat popisu těchto poruch. V mezinárodní klasifikaci nemocí jsou uváděny pod označením F90-F99.

F90 Hyperkinetické poruchy

Hyperkinetické poruchy jsou skupina poruch, které charakterizuje začátek obvykle v prvních pěti letech života dítěte. Děti jsou nedostatečně vytrvalé v činnostech, které vyžadují poznávací schopnosti, mají tendenci přebíhat od jedné činnosti ke druhé, ale ani jednu nedokončí, jsou nadměrně aktivní. Děti s hyperkinetickou poruchou jsou často neukázněné a impulzivní, dochází u nich k úrazům, dostávají se často do konfliktů pro bezmyšlenkovité porušování pravidel. Tyto děti nejsou mezi ostatními dětmi příliš oblíbení, mohou se stát izolovanými. Běžný je také opožděný vývoj v motorické a jazykové oblasti, jsou porušené i poznávací schopnosti. Následnými komplikacemi je disociální chování a nízké sebehodnocení. (MKN-10, 2008)

Hyperkinetické poruchy se u většiny dětí s přibývajícím věkem zmírňují. V předškolním věku nesetrvávají v klidu, neposedí, odbíhají, dělají různé grimasy a podobně. Během školního věku se stabilita pozornosti zvyšuje především u zajímavých činností. Pokud je upraven denní režim a dítě je stále zaměstnáno sportem a dalšími zájmovými aktivitami, snižuje se nezdřízenlivost a hyperkinetické projevy. (Čačka, 2000)

Do hyperkinetických poruch řadíme poruchu aktivity a pozornosti, hyperkinetickou poruchu chování, jiné hyperkinetické poruchy a hyperkinetickou poruchu nervové soustavy.

F91 Poruchy chování

Poruchy chování jsou typické opakovaným agresivním, asociálním nebo vzdorovitým chováním. Poucha chování výrazně překračuje sociální chování odpovídající danému věku, měla by být mnohem závažnější než běžné dětské zlobení nebo rebelství dospívajících. Pro stanovení diagnózy by měly příznaky trvat alespoň 6 měsíců a déle. Patří sem například nadměrné praní se nebo týrání, krutost k lidem nebo ke zvířatům, zakládání požárů, závažné destrukce majetku, krádeže, opakované lži, útoky z domova a záškoláctví, časté a silné výbuchy vzteku a nekázeň. Pokud se u dítěte projevuje jedno z těchto chování a tento projev je přitom velmi výrazný, lze stanovit diagnózu poruchy chování. Nestací ojedinělý disociální čin. (MKN-10, 2008)

Do poruch chování patří porucha chování vázaná na vztahy v rodině, kterou charakterizuje disociální nebo agresivní jednání, jenž je soustředěno na domov a na meziosobní styky se členy rodiny nebo se členy domácnosti. Musí splňovat všechna kritéria poruch chování. Nepostačuje vážně narušený vztah mezi dítětem a rodičem pro stanovení této diagnózy. (MKN-10, 2008)

Konkrétní projevy poruchy chování vázané na vztahy v rodině se mohou projevovat činy, jako jsou krádeže věcí a peněz v rámci rodiny, úmyslné ničení věcí některého člena rodiny, záměrné ničení bytu a cenných věcí, ničení elektrospotřebičů, úmyslné zakládání požárů a tak podobně. Někdy se tyto problémy podaří vyřešit, někdy ale problematkové chování proti členům vlastní rodiny může přetrvávat do dospělosti. (Kaleja, 2013)

Dále do této skupiny řadíme nesocializovanou poruchu chování, která je charakterizována kombinací disociálního nebo agresivního chování splňující všechna kritéria pro poruchy chování s výrazně narušeným vztahem jedince k ostatním dětem. (MKN-10, 2008) Kaleja

(2013) uvádí, že jedinci s touto poruchou se nedostatečně zapojují do skupiny vrstevníků, izolují se od ostatních dětí, jsou u ostatních dětí neoblíbení a vztahy s dospělými jsou poznamenány vzdorem a nepřátelstvím. Pokud se objeví dobré vztahy s dospělými, zpravidla jim chybí důvěra.

Socializovaná porucha chování je typická disociálním nebo agresivním chováním trvalého rázu, která splňuje všechna kritéria poruch chování, vyskytuje se u jedinců, kteří jsou dobře integrováni do skupiny věkově stejných dětí. Opoziční vzdorovité chování je porucha chování vyskytující se u mladších dětí, je charakterizována výrazně vzdorovitým, neposlušným a rozkladným chováním, neobsahuje delikventní činy ani extrémní agresivní nebo disociální chování. Opoziční vzdorovité chování musí obsahovat všechna kritéria pro poruchy chování. Dále do této skupiny řadíme jiné poruchy chování a poruchu chování NS. (MKN-10, 2008)

F92 Smíšené poruchy chování a emocí

Smíšené poruchy a chování jsou kombinací trvale agresivního, disociálního nebo vzdorovitého chování, které mají zřetelně výrazné příznaky deprese, úzkosti nebo jiných poruch emocí. Musí být splněna kritéria pro poruchy chování v dětství i pro emoční poruchy v dětství, nebo diagnóza neurózy typu dospělých nebo poruchy nálad. (MKN-10, 2008)

Do této skupiny řadíme depresivní poruchu chování, která vyžaduje kombinaci poruchy chování s trvale výraznou depresí prokázanou symptomy, jako je smutek, nedostatek zájmu a radosti z běžné činnosti, pocity viny a beznaděje. Může být přítomna i porucha spánku a chuti k jídlu. Dále do této skupiny patří jiné smíšené poruchy chování a emocí, které vyžadují kombinaci poruch chování s trvalými a výraznými emočními symptomy. Tyto symptomy mohou být anxiety obsese nebo kompulze, depersonalizace nebo derealizace, fobie nebo hypochondrie. Do skupiny smíšených poruch chování a emocí patří také smíšená porucha chování a emocí NS. (MKN-10, 2008)

F93 Emoční porucha se začátkem specifickým pro dětství

Do skupiny emoční poruchy se začátkem specifickým pro dětství patří separační úzkostná porucha, která by měla být diagnostikována tehdy, když strach z odloučení tvoří úzkost a ta se objevuje v časném dětství. Její závažnost by měla být statisticky neobvyklá a je sdružena se zřetelným narušením sociálního fungování. Dítě trpící separační úzkostnou poruchou může mít nereálnou obavu, že se něco stane nejbližším osobám, nebo že je tyto osoby opustí a už se nevrátí. Dítě trvale váhá a odmítá chodit do školy, v důsledku strachu z odloučení, trvalé odmítání jít spát, pokud by nespalo blízko emočně blízké osoby, trvalý strach být ve dne doma bez přítomnosti blízké osoby, opakující se noční můry a opakovaný výskyt psychosomatických příznaků. (Černocho, 2015)

Fobická anxiózní porucha v dětství se vztahuje na dětské strachy, které se projevují abnormálním stupněm a nejsou součástí normálního psychosociálního vývoje. Sociální anxiózní porucha v dětství je charakteristická strachem z cizích lidí a strachem z nepochopení sociální situace. Tato diagnóza by se měla používat pouze v tom případě, že se tyto strachy objevují v útlém dětském věku a jsou neobvyklé pro svou tíži a doprovodné sociální selhání. Porucha sourozenecké rivality by měla být diagnostikována jako porucha tehdy, kdy stupeň nebo trvání jsou jak statisticky neobvyklé, tak sdružené se sociální poruchou. Dále do této skupiny řadíme jiné dětské emoční poruchy, kam patří poruchy identity a nadměrná úzkostná porucha, dále dětská emoční porucha NS. (MKN-10, 2008)

F94 Poruchy sociálních funkcí se začátkem v dětství a dospívání

Poruchy sociálních funkcí se začátkem v dětství a dospívání tvoří heterogenní skupinu poruch, která mají společné abnormality v sociálních funkcích a které začínají během vývojového období. Tyto poruchy nejsou charakteristické nedostatečnou sociální kapacitou, v mnoha případech hrají zásadní roli vážné poruchy a nedostatky zevního prostředí. Do skupiny těchto poruch patří elektivní mutismus, reaktivní porucha přichylnosti dětí, poruchy desinhibovaných vztahů u dětí, jiné poruchy sociálních funkcí a porucha dětských sociálních funkcí NS.

Elektivní mutismus se projevuje mlčením v určitých situacích. Dítě je schopno za určitých situacích mluvit, ale za jiných definovatelných situacích mluvit přestane. Tato porucha je spojena s určitými rysy osobnosti, jako je sociální úzkost, odtažitost, citlivost nebo odpor. Reaktivní porucha přichylnosti dětí začíná v prvních pěti letech života dítěte a přetrvává

abnormalitami v dětském vzorci sociálních vztahů, které jsou spjaty s emočními poruchami. Tyto emoční poruchy reagují na změny zevního prostředí. Dítě, které trpí touto poruchou je bázlivé a zvýšeně ostražité. Tento stav nelze ovlivnit uklidňováním. Jedinec má zájem o sociální interakci s vrstevníky, ale brání mu negativní emoční reakce, a agrese vůči sobě samému i druhým. Reaktivní porucha přichylnosti dětí se vyskytuje jako výsledek nezájmu rodičů, zneužívání dítěte nebo nevhodného zacházení s dítětem. (Kaleja, 2013)

Porucha desinhibovaných vztahů u dětí začíná v prvních pěti letech života dítěte a přetrvává i přes zřetelné změny v okolním prostředí. Tato porucha se projevuje např. vyžadováním trvalé pozornosti a nediferencovaným přátelským chováním, špatně vytvořenými vztahy mezi dětmi stejné věkové skupiny. (MKN-10, 2008)

U poruchy desinhibovaných vztahů u dětí se kolem druhého roku života dítěte objevuje přítulnost s rozptýlenou, bez výběru zaměřenou náklonností. Kolem 4. roku přetrvává náklonnost, ale přítulnost bývá nahrazována vyžadováním pozornosti a nekriticky přátelským chováním. V pozdějším dětském věku si jedinec stále vynucuje pozornost, obvykle má problémy s vytvořením blízkého, důvěrného vztahu k vrstevníkům. Tento syndrom se nejčastěji objevuje u dětí, které byly vychovávány v ústavech. Rozvíjí se také v důsledku časté změny osob, které o dítě pečují. Tato porucha se vyskytuje u dětí emočně a sociálně deprivovaných. (Kaleja, 2013)

F95 Tiky

Tiky se projevují mimovolním, rychlým opakujícím se, nerytmickým motorickým pohybem, nebo zvukovým projevem, který náhle začne, ale nemá žádný smysl. Tiky jsou vůli neovlivnitelné, ale mohou být potlačeny na určitou dobu. Znovu se objevují při stresu a mizí ve spánku. Obvyklé projevy jsou mrkání, pokyvování hlavou, trhání rameny a obličejové grimasy, pokašlávání, popotahování nosem, syčení a smrkání, oplácávání sám sebe, skákání, hopsání, mohou se také projevovat opakováním určitých slov, které jsou někdy sociálně nepřijatelné. Do skupiny tiků patří přechodná tiková porucha, chronické motorické nebo vokální tiky, kombinovaná tiková porucha vokální a mnohočetná motorická, jiné druhy tiků nebo tiková porucha NS. (MKN-10, 2008)

Přechodná tiková porucha netrvá déle jak 12 měsíců, ale splňuje všechna kritéria pro tiky. Takovým tikem je obvykle pomrkávání, obličejová grimasa nebo trhání hlavou. Chronické

motorické nebo vokální tiky splňují obecný charakter tiků a trvají více než jeden rok. Mohou být motorické nebo hlasové, ale ne obojí. Kombinovaná tiková porucha vokální a mnohočetná motorická je druh tikové poruchy, kde jsou mnohočetné motorické tiky a jeden nebo více tiků hlasových, které se nemusejí objevit současně. Tato porucha se zhoršuje v dospívání a může přetrvávat do dospělosti. (MKN-10, 2008)

F98 Jiné poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a dospívání

Tyto poruchy jsou heterogenní skupina poruch, které mají společný začátek v dětství, ale jinak se svou povahou od sebe liší. Podle Mezinárodní klasifikace nemocí (2008) se do této skupiny řadí neorganická enuréza, neorganická enkopréza, poruchy příjmu potravy v kojeneckém a dětském věku, pika kojenců a dětí, dále stereotypní pohybové poruchy, kocktavost, breptavost, jiné určené poruchy chování a emocí se začátkem vyskytujícím se obvykle v dětství a dospívání, neurčené poruchy chování a emocí se začátkem vyskytujícím se obvykle v dětství a v dospívání.

Neorganická enuréza je charakterizována odchodem moče ve dne i v noci, jenž se nedá ovlivnit vůlí. Mimovolný odchod moči je nepřiměřený mentálnímu věku jedince. Nejde o následek neorganické poruchy močového měchýře nebo jeho abnormality. Tato porucha může trvat od narození nebo až po naučené kontroly nad močovým měchýřem. Může být sdružena s rozsáhlejší poruchou chování a emocí. Neorganická enkopréza je typická opakovaným nebo mimovolným odchodem stolice v situacích, kdy je to vzhledem k prostředí nevhodné. Tento jev může znamenat patologické pokračování normální inkontinence, nebo získané inkontinence po již zvládnutí kontroly nad vyprazdňováním. Může se také jednat o účelové vyprazdňování v nevhodném prostředí i přes normální funkci střeva. Může se objevit jako součást dalšího onemocnění, nebo s emočními poruchami nebo poruchami chování. Poruchy příjmu potravy v kojeneckém a dětském věku mají různé projevy specifické pro kojenecký věk a časně dětství. V úvahu se bere také odmítání stravy nebo nadměrná vybíravost v jídle. Tuto poruchu může doprovázet také vracející se potrava do úst bez nauzey nebo bez gastrointestinálního onemocnění. Pika kojenců a dětí charakterizuje pojídání látek, které nejsou určeny k jídlu. Stereotypní pohybové poruchy jsou typické volnými, opakovanými, stereotypními pohyby, které nejsou součástí psychického nebo neurologického stavu. Mezi pohyby, které nemají charakter poškozování, řadíme pohupování tělem, potřásání hlavou, vytrhávání a kroucení vlasů, manýry prstů a plácání rukou. Chování, které má

charakter sebepoškození jsou opakované údery do hlavy, píchání do očí, plácání do tváří, kousání rtů, rukou a ostatních částí těla. Koktavost je řeč typická častým opakováním nebo prodlužováním slabik a slov nebo s častými pauzami, které narušují plynulou řeč. Breptavost se vyznačuje rychlou řečí s přestávkami, ale bez opakování a váhání. Řeč je někdy nesrozumitelná, nerytmická s přeříkáváním. (MKN-10, 2008)

2.1.5 Dělení podle věku

Poruchy chování někteří autoři dělí také podle věku. Takové dělení je rozděleno na dětskou delikvenci, jenž se označována pro činy jinak trestné do patnácti let věku dítěte, na juvenilní delikvenci, která se posuzuje od patnácti do osmnácti let jedince a na kriminalitu dospělých, jenž je od osmnácti let. Tato práce se zabývá dětmi z dětských domovů se školou, proto bude nyní popsána pouze dětská a juvenilní delikvence.

Typické projevy dětské delikvence lze považovat za nedostatečně naplánovaný trestný čin. Tyto činy jsou páchané na náhodných místech, bez použití vhodných nástrojů, volí nevhodný čas nebo nedokonale zastírají stopy. Tito jedinci se snaží dosahovat svých životních cílů nepřijatelnými prostředky. Děti, které páchají dětskou delikvenci, nejsou schopny odložit uspokojení svých potřeb na pozdější dobu nebo se jich vzdát. Jsou netrpěliví, nevyčkávají na příznivější podmínky a místo toho upřednostňují rychlou akci. Do juvenilní delikvence spadají přestupky osob, jejichž věk se pohybuje od šestnácti do osmnácti let. Povaha těchto přestupků má za následek soudní řízení. Může se jednat i o jednotlivý delikventní akt, epizodu mnohonásobných nezákonných činů, příležitostně opakující se delikventní aktivity nebo stálý delikventní způsob života. Delikventní akty mohou obsahovat závažné trestné činy i relativně méně závažné přestupky. (Macková, 2009)

Způsob páchání trestné činnosti mládeže podle Mühlpachra (2008) je výrazně determinován jeho psychickým a somatickým vývojem, vlastnostmi a zkušenostmi. Mezi dospělými a mladistvými se tedy projevují určité zvláštnosti, ke kterým patří výběr předmětu útoku, jenž je určován jiným hodnotovým systémem těchto skupin. Trestná činnost mladistvých je častěji páchána se spolupachateli a ve skupině. Její příprava je nedokonalá, obvykle chybí plánování, typická je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu. Chování mladistvých pachatelů je charakteristické neúměrnou tvrdostí, jenž se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocením zařízení. Konání mladistvých pachatelů je poznamenáno nedostatkem schopností a vědomostí při překonávání překážek, často jsou použity neúměrné

prostředky k dosažení cíle. Na páchání má značný vliv alkohol nebo jiné návykové látky zvyšující agresivitu. Jejich motiv je založený více na emocích než na rozumu, jsou ovládány ve většině případů momentální situací. O přípravě i o spáchání trestné činnosti se mladiství rádi svěřují členům své skupiny. Mladiství odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim líbí. Ty jsou následně rozdělovány mezi členy skupiny.

2.1.6 Dělení podle převládající složky osobnosti

Posledním dělením, které bude v této diplomové práci uvedeno, je rozdělení podle vzniku vlivem převládající složky osobnosti. Do této skupiny patří osoby neurotické, osoby psychopatické, osoby sociálně nepřizpůsobené a osoby se sníženými rozumovými schopnostmi.

Neurotický jedinec je ovlivňován neurotickým prostředím, objevují se u něj školní obtíže, které souvisí s neshodami v rodině, je citově labilní a má nižší schopnost sebeovládání, zkratkovitě jedná. Neurotické osoby mají menší schopnost adekvátně zvládat akutní zátěž a mají narušenou psychickou a citovou rovnováhu s vnitřními konflikty. Psychopatický jedinec má k poruše osobnosti vrozenou biologickou dispozici. Pevládají u něj trvalé povahové odchylky a abnormální struktura osobnosti. Chová se neadekvátně, nepřizpůsobivě, má časté konflikty s okolím a objevují se u něj emocionální poruchy. Jedinec s nižší rozumovou úrovní je zvýšeně ovlivnitelný, žije přítomností, žije konzumní způsob života a postrádá náhled na své jednání. (MKN-10, 2008)

2.2 Vývoj poruch chování a emocí

Vývoj poruch chování a emocí Bower definoval v pěti krocích podle stupně intenzivnosti. Prvním stupněm je reakce dítěte na problémy denního života, vývoje a získávání životních zkušeností. V tomto stupni reaguje přiměřeně a způsoby, které jsou očekávané. Problémy, které se v chování objevují, jsou odpovídající věkovým zvláštnostem a normám prostředí, jenž ho obklopuje. Dokáže své chování ovládat a korigovat. Dalším krokem je reakce dítěte na krizové životní situace, jako je rozvod rodičů, smrt v jeho blízkém sociálním okolí, narození sourozence, těžké onemocnění v rodině a další zátěžové životní situace. Dítě v důsledku mění své chování a jeho reakce jsou odlišné od reakcí, které se u něj projevovaly

dříve. Takové chování se dá vysvětlit změnou jeho postavení v systému rodiny, šokem vlivem ztráty blízkého člověka z jeho sociálního okolí nebo dlouhodobou zátěží spojenou s nemocí blízkého člověka a změnou rodinného klima. Třetí stupeň charakterizuje chování, které se vymyká očekávání, protože dítě nemá dostatečnou schopnost přizpůsobovat se podmínkám. Ve škole je po určité době schopno podřídit se a ovládat své chování. Dalším krokem je zafixované a opakované nevhodné chování, které lze při dobré školní docházce ovlivnit a upravit. Dítě už si zvyklo na vlastní negativní sebeobraz. Intervence v jeho sociálním prostředí mu pomáhá orientovat se ve vlastním chování a ve způsobech jeho změny. Nezbytným prostředkem pro motivaci ke změně je dobrý vztah s doprovázející osobou. Posledním krokem je zafixované a opakované nevhodné chování s velmi nevhodnými symptomy, že jedince nelze ovlivňovat a vzdělávat v běžném prostředí školy, ale v segregovaném školském prostředí nebo doma. Jedná se o takové chování, kdy je potřeba působit na dítě celistvě a vyjmout jej z jeho sociálního prostředí. (Vojtová, 2008)

2.3 Příčiny vzniku specifických poruch chování

Příčin vzniku specifických poruch chování je mnoho. Může jít o faktory dědičné (hereditární), při kterých je až šedesátiprocentní pravděpodobnost, že se vyskytne u potomků, jejichž rodiče měli tuto poruchu. Další příčinou jsou uváděny různé rizikové či negativní faktory v době těhotenství, v průběhu porodu nebo časně po něm (např. kouření, alkoholismus matky v těhotenství, předčasný porod, přenašení plodu, komplikace při porodu aj.). Může se jednat i o kombinaci těchto faktorů. Podle Jucovičové (2014) mohou být příčiny vzniku někdy nejasné nebo nejednoznačné. Vždy jde ale o problematiku vrozenou, nikoliv získanou vnějšími vlivy. Výchovným přístupem k dítěti, vhodnou terapií a případně i medikací lze tyto projevy ovlivnit tak, že nebrání dítěti v plnohodnotném životě.

Slomek (2006) popisuje etiologii poruch chování vlivem sociálního prostředí, geneticky podmíněnou dispozicí a oslabením nebo poruchou centrální nervové soustavy. Vliv sociálního prostředí se myslí především vliv rodiny a její modelová hodnota. Riziková je rodina asociálních jedinců, psychopatických osobností, rodičů se sklonem užívat návykové látky, rodina emočně chladná a bez zájmu o své děti a jejich rozvoj, s málo vhodnou strukturou hodnot a norem. Rizikovým faktorem je také příliš ambiciózní prostředí, kterému neodpovídá povaha dítěte. Širší sociální prostředí, které je také rizikové, je vliv školního prostředí,

atmosféra ve škole, vazby ve třídě, způsob řešení problémů pedagogem a eliminace šikany. Vliv také sehrává míra všímavosti rodičů k trávení volného času dítětem, neznalost kamarádů, s nimiž dítě tráví volný čas a nemotivační přístup. Geneticky podmíněná dispozice je vrozená dispozice, která může vést k disharmonickému až k psychopatickému vývoji jedince, často s odchylkou v rozvoji emočních a volných charakteristik. Vliv na rozvoj poruch chování sehrává i oslabení nebo porucha centrální nervové soustavy, která může být narušena před nebo během porodu. Při porušení nervové soustavy jsou vytvořeny podmínky pro vznik adaptačních poruch, jejichž základem je kolísavost emočního ladění, impulzivita a neschopnost sebeovládání.

2.4 Diagnostika poruch chování

Diagnostiku dítěte se specifickými poruchami chování provádí vždy odborník. Tímto odborníkem se rozumí nejčastěji psycholog ve spolupráci se speciálním pedagogem. Diagnostika je uskutečňována v rámci školských poradenských zařízení, které zahrnují pedagogicko-psychologické poradny a v rámci speciálního školství provádí diagnostiku speciálně pedagogická centra. Dále se diagnostika uskutečňuje v rámci zdravotnických zařízení, kde diagnostiku provádí klinický psycholog, dětský psychiatr nebo dětský neurolog. Diagnóza se stanovuje na základě údajů z anamnézy, údajů od pedagogů, na základě pozorování chování dítěte při vyšetření, výsledků psychologického vyšetření a speciálně pedagogického vyšetření. (Jucovičová, 2014)

Jako účinné se objevuje poznávat dítě formou hry. Například rodinné vztahy se vyšetřují prostřednictvím vkládání lístečků s výroky, jako jsou veselá osoba, netrpělivý, pomáhá druhým, zbytečně se zlobí, nikdy nezklame a podobně, do schránek postav, které symbolizují členy rodiny a ostatní osoby stýkající se s konkrétním dítětem. Děti jsou schopny velmi realisticky, kriticky a sebekriticky sociálně vnímat rodinné vztahy. Tyto testy ale nikdy nemohou bez anamnézy zcela odhalit pozadí výchovného problému dítěte. (Čačka, 2000)

Při diagnostické činnosti je zapotřebí znát normu specifickou pro určitý věk a vzhledem k ní dítě vyšetřovat a posuzovat. Je rozdíl, zda si dítě vynucuje pozornost pláčem a vztekem ve třech nebo v sedmi letech. Cílem posuzování chování není přidělení nálepky porucha chování, ale jde především o snahu pochopit tyto projevy, využít je k porozumění dítěti a následně ovlivňovat jeho chování v pozitivním slova smyslu. (Prokopová, 2013)

Pavel Janský (2008) konstatuje, že cílem etopedické diagnostiky je vytvořit u sociálně narušených dětí diagnózu maladaptivního chování a na jejím základě vytvořit strategii účinného reedukačního a resocializačního postupu, který vede k nápravě.

2.5 Metody nápravy poruch chování

Ptáček (2006) pro dosažení základní efektivity nápravy chování tvrdí, že musí být zvolen vždy komplexní, systematický a dlouhodobý přístup, ve kterém by mělo být zapojeno i širší sociální prostředí. Tato náprava nezahrnuje pouze práci s dítětem, ale také s jeho rodiči a dalšími zaangażovanými osobami, protože příčina poruch chování není pouze chybou dětí, ale často také rodičů. Někteří autoři tvrdí, že behaviorální trénink a práce ve skupinách rodičů a dětí s poruchami chování jsou nejúčinnější faktor v komplexu nápravy poruch chování. Nezbytná část nápravného plánu a systematické práce s dítětem je pedagogicko-psychologické poradenství. Pedagogicko-psychologické poradenství musí být specifické, kontinuální a přímo zaměřené na daný případ, zaměřeno na metody efektivní komunikace a zvládání strategií nežádoucího chování a účinné podpory jeho žádoucích podob. Další možný přístup je psychoterapie či socioterapie, která vychází ze skupinových technik v kombinaci s dalšími možnými přístupy. Úspěšné a dětmi akceptované jsou techniky arteterapie a dramaterapie. To potvrzuje ve své knize i Čačka (2000), ve které sděluje, že dítě v deseti letech ještě nejraději kreslí z paměti a z prožitků, neznázorňuje to, jak věci vypadají. Kreslí, aby znázornilo příběh, nikoliv proto, aby zobrazovalo skutečnost. Řeč těchto jeho osobitých výpovědí o vlastní životní situaci je znázorněna podvědomě a často jsou v kresbě projekce skrytých tendencí, které umožňují pozorovateli nahlédnout do vnitřního světa dítěte.

Základem všech technik jsou ale metody, které jsou zaměřené na nácvik žádoucích vzorů chování a posilování schopnosti uvědomění si následků nežádoucího chování. Do komplexního přístupu patří také volnočasové aktivity, které představují významnou oblast. Mělo by se jednat o činnosti, které dítěti pomohou v relaxaci a zapojením do kolektivu ostatních dětí. Podmínkou, jenž je nezbytná aby byla realizace úspěšná, je zapojení alespoň minimálně poučeného odborného pracovníka. Ten by měl být před nástupem dítěte podrobně informován o projevech jeho chování a technikách zvládání takového chování. Ve spolupráci s odborníkem je třeba vypracovat také specifické postupy a motivační prvky v souvislosti při přípravě dítěte do školy. Ve školním prospěchu se totiž často projevují obtíže dětí

s poruchami chování. Je také vhodné doporučit rodině s nižší sociální úrovní, přizpůsobivostí nebo u rodin ohrožených sociálním vyloučením, některý z dobrovolnických edukativních programů. Další metoda jeví se jako zásadní zlomový bod v nápravě poruch chování je vhodná specifická medikace. Psychofarmaka ale nežádoucí projevy chování vyléčit nemohou, pouze tyto projevy tlumí. Je tedy zapotřebí úzká spolupráce mezi psychologem a psychiatrem. (Ptáček, 2006)

Podle Čačky (2000) by se mělo v zájmu zdravého vývoje dítěte ponechat přiměřený dostatek času v denním programu na hru. Zákaz této činnosti je vážným ohrožením duševní rovnováhy každého dítěte i v deseti letech věku konkrétního jedince. „*U povinnostmi zatíženého žáka otevírá hra dveře do světa zdání- tak jako vstupujeme ze zaprášené ulice oddychnout si do krásné zahrady, kterou oddělují vysoké zdi od shonu a spěchu dopravních cest.*“ S touto větou, jež je napsána v knize docenta Čačky (2000) jsem ztotožněna, protože zvláště děti dětských domovů se školou jsou svým životem zatíženy mnohdy více, než běžní dospělí lidé. Hrou jsou také rozvíjeny zdravé vztahy k ostatním dětem.

Pavel Janský (2008) propojuje etopedickou činnost s charakteristikami kognitivně behaviorální terapie v souvislosti s reedukací dětí v podmínkách ústavní výchovy. Kognitivně behaviorální diagnostika je stejně jako etopedická diagnostika směřována k přesnému popisu a analýze problémového chování a následně k volbě nejvhodnějších metod nápravy v rámci přístupů kognitivně behaviorální terapie. Kognitivně behaviorální terapie klade důraz na zkušenosti jedince, které získal během života a vychází z vědecky ověřeného předpokladu, že poruchy chování jsou naučenými reakcemi, které podléhají zákonům učení, a proto tedy musí podléhat i principům odučování a přecvičování. Kognitivně behaviorální terapie se opírá o klasické podmiňování, operantní podmiňování, sociální učení a kognitivní učení. Významným faktorem naučeného chování je kognitivní složka osobnosti, která určuje charakteristiku vnímání, zpracovává a interpretuje informace. Důraz je kladen na vztahy s lidmi v sociálním okolí, protože většina příčin a cílů chování, obsahů myšlení a zdrojů emocí je ovlivněna interpersonálním kontextem. Základní předpoklad požadované změny chování je změna prostředí, princip rozložení složitého chování na jednodušší a možnost jeho změny v postupných a jasně definovaných krocích. Ty se průběžně monitorují a vyhodnocují. Zároveň je kladen důraz na kognitivní procesy při vnímání sebe sama, sebehodnocení, sebeřízení, sebepojetí včetně introspekce. Většina osobnostních problémů je mnohofaktorová a lze je pochopit ve spojení s minulým vývojem a aktuální situací. Důležitý princip je racionální a konkrétní pojmenování problémů, včetně intenzity a frekvence příznaků. Před

terapeutickým a výchovným posouzením je důležité úvodní posouzení, které systematicky okrývá povahu a zdroj obtíží. Kognitivně behaviorální terapie je krátkodobá a časově omezená (několik týdnů až měsíců), strukturovaná a převažuje direktivita. Nejprve se dohodne strukturovaný program, jenž je cílený na zvládnutí konkrétních problémů a cílů a poté se realizuje. Zaměřuje se na řešení současných problémů a na faktory, které problémy udržují. Stanovuje konkrétní, funkční a dosažitelné cíle, které se průběžně monitorují. Kognitivně behaviorální terapie je edukativní a směřuje k soběstačnosti klienta. (Janský, 2008)

K převýchovnému procesu napomáhá podle Čačky (2000) také pochvala. Cílem pochvaly je povzbuzení k radostnému úsilí o rozvoj pozitivního aspektu vývoje. Tato pochvala může být formou slovního hodnocení, známkou, pozorností, potleskem, poplácáním, podáním ruky, úsměvem, zamračením, pokýváním hlavou, gestem a podobně. Pokud chybí jakékoliv ocenění, člověk naopak trpí. Mělo by se chválit především to, čeho bylo dosaženo vlastní prací a co je doopravdy hodnotné. Vnitřní uspokojení, které je zasloužené vlastním úsilím může být nejsilnější pohnutkou. Mělo by se chválit také to, co kompenzuje určitý nedostatek.

3 VÝVOJOVÁ PSYCHOLOGIE

3.1 Pubescence

Dále bude popsáno pouze období puberty, do něhož všechny děti Dětského domova se školou, které jsou pro výzkum vybrány, spadají.

Období pubescence začíná mezi jedenáctým až třináctým rokem a končí mezi čtrnáctým až patnáctým rokem života. Délka období pubescence je individuální stejně jako intenzita a průběh. Dospívající si vytváří svoji identitu, pomalu se z dítěte stává dospělý. Zároveň dochází k pohlavnímu dospívání, které provází hormonální změny a rychlý růst. To má za následek horší koordinaci pohybů. Hormonální změny přinášejí zvýšenou emoční labilitu, úzkost, pocit ztráty jistoty a problémy se sebedůvěrou. Dospívající má pocit, že mu dospělí nerozumějí, bývá uzavřenější, vše neguje, je vztahovačný, jeho chování je impulzivní a nepředvídatelné, mívá často pocit méněcennosti, které vyrovnává členstvím v nějaké partě, jejichž část směřuje k agresi. Tím posiluje svoji sebedůvěru. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Čačka (2000) uvádí, že jsou mezi dívkami a chlapci viditelné rozdíly. Dívky se prý svým chováním projevují klidněji, jsou společenštější a přizpůsobivější, než chlapci. Trpišovská a Vacínová (2006) ve své knize Ontogenetická psychologie sdělují, že dívky podle výzkumu dospívají o dva roky dříve než chlapci. Do tohoto období se řadí dva stupně, které se nazývají prepuberta a vlastní puberta. V pubertálním období se urychluje růst, dochází k fyziologickým změnám, k pohlavní diferenciaci, dozrávají pohlavní orgány, objevují se druhotné pohlavní znaky a specifikuje se mužský a ženský vzhled. Tělesný vývoj je charakteristický změnami především v růstu a pohlavním dozráváním. (Trpišovská, Vacínová, 2006)

Na začátku puberty se dítě nachází v kritickém období, protože v jeho životě dochází k biologickým i sociálním změnám a tlakům. Probíraná látka na druhém stupni je náročnější a vyžaduje vyšší myšlenkové operace. Často dochází ke zhoršení pozornosti a motivace, a tím i k horšímu prospěchu i u doposud dobrých žáků. Žáci, kteří byli méně úspěšní, se mohou uchýlit ke zbrklým a neuváženým únikovým reakcím, jako je například chození za školu nebo opuštění domova. Náprava by měla spočívat v posílení důvěry. Pokud je u dětí překročena hladina frustrační tolerance, dochází k maladaptivním reakcím dítěte. Tyto reakce mohou vyústit od pasivních reakcí, jako je strach až k aktivním projevům, jako je agrese. Pasivní reakce se může projevovat neochotou, leností, nudou, nezájmem, nepřiměřeným sněním,

chozením za školu, útky z domova, zhoršeným prospěchem, alkoholismem, aplikací drog a podobně. Aktivními reakcemi mohou být nejrůznější formy agresivity, kdy dítě ničí vlastní i cizí majetek, může se krutě chovat k slabším nebo ke zvířatům. (Kuric, 2001)

Děti v prepubertálním věku mají vnitřní zásady formulovány jen obecně i bez ohledu na okolnosti. Teprve až v jedenácti nebo dvanácti letech začínají děti chápat podstatu mravního hodnocení a motivům k mravnímu jednání. V tomto období již samotné dítě nutí respektovat skupinové normy také ve třídě a partě. Ty se stávají důležitějšími než normy světa dospělých. Vliv skupinových tlaků je charakteristický pro prepubertální období. Teprve v prepubertě dítě získá adekvátnější obraz o svých přednostech i nedostatcích. Děti přirozeně zpočátku hledají cestu k jistotě a bezpečí. Je dále potřeba děti vést k tomu, aby byly schopné nacházet jistotu a bezpečí samy v sobě. Je vhodné dítě vést k adekvátnímu ocenění osobních pozitiv a případně i vlastních nedostatků. Pokud dítě zná své přednosti, necítí se tolik ohroženo nedostatky, které má a akceptace těchto nedostatků je důležitá podmínka k překonávání a nápravě nedostatků. Tyto nedostatky by se ale neměly zveličovat, protože tím nelze dítě povzbudit. Dítě by se mělo učit a vést k tomu, aby akceptovalo fakta a aby rozvíjelo dovednosti, které jsou pro konkrétní dítě perspektivnější. Ještě u dětí do třinácti let věku můžeme pozorovat svalování viny za vlastní neúspěchy na okolí. Sebekritičnost se objevuje až v období dospívání. (Čačka, 2000)

Nakonečný (1997) uvádí, že děti zpočátku pouze napodobují zájmy, které má okolí. Mezi devátým až dvanáctým rokem života dítěte nabývá hra charakter sportovního zaměření. Oblíbená činnost dětí v tomto věku je i zakládání klubů, kde jsou provozovány různé aktivity v rámci specializovaných zařízení pro mládež. Čačka (2000) dodává, že pokud děti nemají dostatek příležitostí, jsou ohroženy vytvářením skupin s méně konstruktivní činností, která se může delikventně orientovat. Zde má velmi důležitou roli vychovatel nebo rodič, který by měl citlivě podněcovat rozvoj zájmů každého jedince v kolektivním či individuálním smyslu. Vyhraněnost a hloubka zájmů je podmínkou pro další poznávání, prožitkové a volní vlastnosti dítěte.

V rodině se odehrává optimálně neformální atmosféra a péče o dítě. Pokud je výchova nedostatečná, může to dítě ovlivnit i v poznávkové, prožitkové a konativní úrovni konkrétního jedince. Nepříznivé rodinné podmínky vždy výrazně negativně ovlivňují duševní vývoj dítěte. Nejsilnější vliv na utváření psychické odolnosti v rámci rodinného prostředí mají vliv hlavně vztahy mezi členy, expresivnost, konfliktnost, organizace, disciplína, zaměření na úspěch,

nezávislost, společensko-politická orientace a sportovní aktivity, které na odolnost dítěte nepůsobí natolik výrazně. (Matějček, 2005)

K rozvoji odpovědnosti přispívá postupné zvyšování požadavků na dítě již od útlého věku. Tyto požadavky jsou například domácí práce, zahrádka, péče o zvířata, opravy domu, ošetřování někoho a tak podobně. Pokud nemá dítě návyk plnit určité povinnosti, je často nesamostatné, závislé, nepodrobivé a nepřizpůsobené. V důsledcích má dítě nízkou empatii vůči potřebám a přirozeným požadavkům okolí, které zahrnuje stálé sobecké vynucování různých předností a úlev. Tyto děti si zpočátku neadekvátně důvěřují, ale ve styku s ostatními převládne vědomí nesamostatnosti, někdy až negativní sebehodnocení. (Čačka, 2000)

U dítěte se na počátku dospívání objevuje nevyrovnanost v psychice. Dospívající začíná projevovat zájem o vlastní duševní dění. Uvědomuje si, že myslí, cítí a chce, a také si uvědomuje, že to, co cítí a chce, se často neslučuje s tím, co dělá. Tato intrapsychická disharmonie je jednou z příčin typické nejistoty a vnitřního napětí, které provází labilita nálad, střídání podrážděnosti, nepokoje, neklid až horečnatá aktivita s rozmrzelostí, apatie, deprese až úzkost, únava, poruchy soustředění až zhoršení prospěchu, neklidný spánek. Dospívající si často hledá nezávislou cestu životem bez jasných životních norem, plánů a stylu. Charakteristické projevy v oblasti citů může být zvýšená emocionalita, labilita emocí, poslušnost střídaná s nedůtklivostí, přátelskost s urážlivostí až hrubostí. Dospívající se projevuje nejistě, má labilní sebehodnocení, předvádí se, aby přehlušil pocit méněcennosti, střídá se u něj nadšení s nezájmem až apatií. V oblasti vůle se objevuje klackovité chování, nevyvážené reakce a výkony, činorodost, která se střídá s leností a podobně. Uvedené příznaky nikdo nemůže překonat sám od sebe a navíc si hledat tu nejlepší cestu životem sám. (Čačka, 2000)

Koncem období prepuberty dochází ke kognitivním vývojovým procesům, jako je abstraktní myšlení, vědecké myšlení, pocit výjimečnosti, přebírání skupinové identity a první zamilovanost. Pubescent přemýšlí, kým je a kým by chtěl být a proto se často ocitá v denním snění. Uvažuje nejen o skutečnosti, ale také o svých úsudcích, zvládá již formální obecné operace. Má pocit, že pouze jeho myšlenky jsou jediné správné, jsou jedinečné a je potřeba o nich komunikovat. Skupina poskytuje dospívajícímu oporu, sdílí s ním zájmy a starosti, klade důraz na styl řeči, oblékání a chování. V tomto období má skupina větší význam než rodiče. (Piaget, Inhereldová, 2001)

3.2 Adolescence

Adolescence se nazývá životní období, jenž začíná ukončením pohlavní zralosti a končí nástupem dospělosti. Věkově lze adolescenci vymezit od 15., 16. roku života dítěte do 18., 21. roku. V období adolescence se ztrácí pubertální rozpornost a duševní nevyrovnanost a nastupuje uvážlivost a střízlivé hodnocení světa. (Kuric, 2001)

Do období adolescence se řadí osoby ve věku šestnáct až dvacet let, hovoříme tedy o věku, kdy chce mladý člověk vypadat a žít jako dospělý, ale chybí mu k tomu důležité předpoklady a to zkušenost a odpovědnost. Charakteristické pro období adolescence je fyzické vyzrání, kdy je ukončen proces růstu a ustálení tělesné hmotnosti. Proces osamostatňování je typický pro období adolescence. Je spojen s touhou stát se dospělým, rodiče ztrácejí nadřazenou roli nad dospívajícím. V tomto období stále převládá pocit nejistoty. Adolescent má obavy z budoucnosti, co bude následovat po škole, zda práce nebo vysoká škola, kde bude bydlet a podobně. Je to období charakteristické hledáním vlastního místa ve světě, urovnávání si vlastních hodnot, postojů a cílů. Vlastní sebepojetí adolescent získá převzetím vzorce, antiidentifikací, vytvořením vlastní identity nebo odkladem rozhodnutí a odjíždí do zahraničí. V tomto období je hlouběji socializován. Buduje nové přátelské skupiny vlivem přestupu na střední školu, vysokou školu, nebo do práce, přičemž klade větší nároky na hloubku vztahu. Podněcuje a přeceňuje sám sebe. Má výkyvy ve výkonu a v kázni ve škole nebo v práci, má potřebu velkých výkonů, prokazuje odvahu a fyzickou kondici. V diskuzích s dospělými adolescent již disponuje bystrým úsudkem, není zatížen předsudky, ale má stále málo zkušeností. Fyzická krása je v tomto období důležitou součástí sebepojetí, je úzce spojena s psychosociální sexuální potřebou. Sexuální aktivita a partnerský život se odděluje od pouhé tělesné a prestižní záležitosti, ale vzniká potřeba se k partnerovi citově vázat. Ten je idealizován a zcela nárokován. (Vágnerová, 2008)

Podle Laška a Vondroušové (2014) se pubescent osvobozuje od dětství, experimentuje se svým novým chováním, vytváří si nové hodnoty, identifikaci, rozšiřuje sebeobraz a sebeideál a má potřebu udržovat integritu sebepojetí. V období adolescence se asi od dvanácti let do osmnácti objevuje fáze „identity versus zmatku“. Takové období je charakteristické individuálním zápasem o nalezení role ve společnosti a formováním sebe samého. Jedinec řeší otázky týkající se jeho osoby, a to otázkami kdo je, jaký má jeho život smysl a jak ho vnímají ostatní. Adolescent očekává od vrstevníků podporu sebedůvěry a ochranu před pocitem nejistoty. (Jedlička, 2015)

Raboch a Pavlovský (2012) uvádí, že asi jedna třetina dospívajících prochází adolescentní krizí. Při hledání vlastní identity jsou dezorientováni a ztotožňují se s negativní identitou, která se často projevuje vandalismem, a sklonem ke společensky negativně a agresivně zaměřeným skupinám vrstevníků. Taková příslušnost bývá spojována s rizikovým chováním a experimentováním s návykovými látkami. V tomto období je větší ohrožení jedince vnějšími zatěžujícími podněty, protože se v tomto období ještě stále formuje mozek. Ten je u jedinců v adolescentním věku ve srovnání s mozkem dospělého člověka citlivější na požívání alkoholu a drog. (Carr-Gregg, 2012)

V období dospívání dochází k významnému rozvoji sociálních citů, hlavně citů k druhému pohlaví, které se projevují erotickými vzruchy a city lásky. Jedinci tohoto věku se často projevují radostí ze života, svěžestí, optimismem, přeceňování se, ale také se u dospívajících jedinců objevují negativní nálady, jako jsou skleslost, smutek, utrpení, sebedoceňování a pocity méněcennosti. Adolescenti jsou orientováni především na kontakt s vrstevníky, neznamená to ale, že jsou vždy odcizeni rodině, s níž mají konflikty ohledně ošacení, o čistotu, práce v domácnosti, o venčení psa a ohledně školní přípravy. Většina jedinců v adolescentním věku má k rodině citové pouto a respekt k vlastní rodině a doufá, že jsou na něj rodiče pyšní a jsou si vědomi, že jim mnohé obětují. (Jedlička, 2015)

V tomto období je již mnoho jedinců nacházející se v pubescenci smířeno se svou identitou a chápou svoji roli v životě. Vztahy s dospělými se již zakládají na úctě a lásce. V této životní etapě plánují adolescenti svoji budoucnost a jsou v ní podle výzkumů úspěšnější ti, kteří mají podporu od dospělého, který jim pomáhá stanovovat cíle a plánovat, jak jich dosáhnout. (Carr-Gregg, 2012)

Období adolescence je charakteristické vysokou sexualitou vlivem dozrání pohlavního systému. Nástup sexuálního života je ovlivněn společenskými normami, výchovou jedince a sociálními podmínkami. První pohlavní styk s sebou přináší riziko nechtěného těhotenství nebo pohlavně přenosných nemocí, a to především pod vlivem alkoholu nebo drog. U adolescentů se převážně objevuje pozitivní citové ladění, které adolescenti projevují v chování, a může být příčinou kritiky dospělých. Pro dospívajícího jedince je velmi důležitá vrstevnická skupina, ve které chce adolescent vyniknout a dokázat něco výjimečného. U adolescentů se často objevují časté pokusy o spáchání sebevraždy nebo dokonaná sebevraždy z důvodu nesložení maturitní zkoušky, nebo z neopětované lásky i přes to, že by v tomto období neměli neúspěch vnímat jako vlastní selhání. (Kopecká, 2011)

Adolescenti preferují logickou paměť, ale i přes to má svůj význam paměť mechanická. Její schopnost klesá, ale nijak výrazně. Při osvojovaném obsahu učiva má adolescent problémy s učením se nazpaměť, protože dané učivo není znázorněno a tak dítě nechápe význam učiva. Záleží také na charakteru školní práce. V kognitivním vývoji se mění i poznatky adolescenta. Ten odhaduje nové a hlubší souvislosti a vztahy. Samostatně tvoří, utřídí si životní hodnoty a propracovávají si světový názor, který dříve přebírali od dospělých. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

Za posledních sto let se ve všech vyspělých zemích Evropy a Ameriky urychlil nástup dospívání a celkově se dospívání prodloužilo, urychlil se celkový růst, je dosahovaný vyšší výška. Jsou také zvětšeny rozdíly v době dosahování tělesné, rozumové a emočně-sociální dospělosti. Dospívající je velmi brzy vyspělý tělesně, avšak jeho sociální a ekonomická zralost je ve složitě organizované společnosti a ještě omezená. Mládež dospívá pohlavně dřív, než jsou dostatečně psychicky připraveni ke kontrole pudů, z toho plyne nebezpečí nechtěného otěhotnění nebo nákazy pohlavně přenosné nemoci. (Čáp, Mareš, 2001)

4 ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA

4.1 Ústavní výchova

Ústavní výchova je opatření, které nařizuje soud, pokud je výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový, duševní stav nebo je jeho vývoj vážně ohrožen nebo narušen do takové míry, že není v souladu se zájmem dítěte. Soud může ústavní výchovu nařídít i v případě, pokud nastaly vážné důvody, pro které rodiče nemohou zabezpečit výchovu dítěte. Ústavní výchova je nařízena zejména tehdy, kdy předchozí opatření nevedla k nápravě. Soud vždy upřednostňuje svěřením dítěte do péče fyzické osoby před ústavní výchovou. Pokud rodiče nemohou zabezpečit z vážných důvodů výchovu dětí na přechodnou dobu, svěří dítě soud do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Do tohoto typu zařízení jsou děti umisťovány nejdéle na dobu 6 měsíců. Pokud jsou rodiče způsobilí zabezpečit dítěti řádnou výchovu a plnění dalších povinností, které vyplývají z jejich rodičovské odpovědnosti, nemůže být důvod rozhodnutí soudu o ústavní výchově nedostatečný bytový poměr nebo majetkové poměry rodičů dítěte. Soud do rozhodnutí, kterým nařizuje ústavní výchovu, uvádí konkrétní zařízení, do kterého má být dítě umístěno. Při tomto rozhodnutí přihlíží k zájmům dítěte a k vyjádřením pracovníků orgánu sociálně právní ochrany dětí a dbá na umístění dítěte co nejbližší bydliště rodičů. Mezi zařízení pro výkon ústavní výchovy patří v rezortu zdravotnictví dětské domovy pro děti do tří let, v rezortu školství diagnostické ústavy, dětské domovy a dětské domovy se školou. V rezortu práce a sociálních věcí jsou to domovy pro osoby se zdravotním postižením. Ústavní výchovu lze nařídít na dobu nejdéle tři let a lze ji nařídít opakovaně, ale vždy na tuto dobu. Soud je povinen nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda stále trvají důvody, pro které bylo umístění nařízeno, nebo zda není možné dítěti zajistit náhradní rodinnou péči.¹

Protože se tato diplomová práce zabývá tématem dětí dětských domovů se školou, budou dále popisovány pouze školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a školská zařízení pro preventivně výchovnou péči, tedy střediska výchovné péče. Školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy jsou diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. V těchto zařízeních musí být zajištěno právo každého dítěte na výchovu a vzdělání a všechna práva, jimiž je Česká republika vázána. Účelem tohoto zařízení je zajistit nezletilé osobě na základě rozhodnutí soudu o ústavní nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči, poskytnout

¹ <http://slovník.mpsv.cz/>

preventivně výchovnou péči a tím předcházet vzniku negativních projevů chování dítěte, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny a důsledky vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému vývoji dítěte. Zařízení ústavní a ochranné výchovy školských zařízení poskytují sociálně pedagogické a psychologické služby také ambulantní formou. Tyto zařízení také poskytují péči dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření, nejsou občany České republiky, ale splňují podmínky, které jsou stanoveny zákonem o sociálně právní ochraně dětí. Péče může být na základě žádosti poskytována i po ukončení ústavní a ochranné výchovy, pokud se jedinec připravuje na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Dětem je v zařízení poskytováno plné zaopatření, kterým je stravování, ubytování, ošacení, učební pomůcky a potřeby, úhrada nezbytně nutných nákladů na vzdělání, nebo úhrada nákladů na zdravotní služby a léčiva, kapesné a osobní dary či věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení a úhrada nákladů na dopravu do školy. V zařízeních jsou výchovné skupiny nebo rodinné skupiny, ta tvoří základní organizační jednotku pro práci s dětmi. Výchovná skupina je základní jednotkou v diagnostickém a výchovném ústavu. Rodinná skupina je základní jednotkou v dětském domově a v dětském domově se školou. Sourozenci jsou zpravidla zařazováni do jedné rodinné skupiny, pokud to není z hlediska výchovných důvodů nemožné. V dětském domově se školou je možnost v jedné budově zřídit minimálně dvě a maximálně šest rodinných skupin. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

4.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova je jedním z ochranných opatření podle trestního zákona, které upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Ochranná výchova může být uložena mladistvému, za kterého se považuje osoba starší patnácti let (včetně) a nepřekročila osmnáctý rok svého života, nebo osobě mladší patnácti let. Účelem ochranné výchovy je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj dítěte nebo mladistvého a chránit společnost před proviněním, kterého se dopouští. Organizace ochranné výchovy by měla určitým způsobem v některých případech nahrazovat nepodmíněné odnětí svobody. To by mělo probíhat tak, že bude dítě nebo mladiství umístěn do prostředí, které mu má nabídnout možnost připravit se na řádný život po propuštění a odpoutat se od následků zanedbané výchovy. Osobám mladším patnácti let se ukládá ochranná výchova pouze v občanskoprávním řízení povinně, pokud se osoba, jenž dovršila dvanáctý rok svého života a je mladší než patnáct let, dopustila činu, za který

trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu. Ochrannou výchovu lze také uložit, pokud je to nutné k zajištění řádné výchovy osobám mladším patnácti let, jenž spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem. Mladistvému je ochranná výchova uložena v trestním řízení. Soud může ochrannou výchovu uložit, jestliže je splněna jedna ze tří zákonem stanovených podmínek. Jedná se o případy, kdy o výchovu mladistvého není dostatečně postaráno nebo kdy dosavadní výchova byla zanedbána nebo prostředí, ve kterém mladistvý žije, neposkytuje záruku řádné výchovy. Ochranná výchova trvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle do dovršení osmnáctého roku mladistvého. Pokud to vyžaduje zájem mladistvého, může soud ochrannou výchovu prodloužit do dovršení devatenáctého roku života mladistvého. K takovému rozhodnutí musí dojít ještě před dovršením osmnáctého roku života. Ochranná výchova probíhá ve zvláštních výchovných zařízeních rezortu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy České republiky. Dětské domovy se školou jsou určeny pro osoby mladší 15 let a mladiství vykonávají ochrannou výchovu ve výchovných ústavech.²

4.2.1 Diagnostický ústav

Do diagnostického ústavu jsou přijímány děti, které mají nařízené předběžné opatření, nařízenou ústavní výchovu, nebo uloženou ochrannou výchovu. Pokud mají děti s nařízenou ochrannou výchovou na základě komplexního vyšetření, zdravotního stavu a volné kapacity zařízení, jsou tyto děti umisťovány do dětských domovů se školou nebo výchovných ústavů. Diagnostický ústav diagnostikuje děti formou pedagogických a psychologických činností, vzdělává je, zjišťuje úroveň dosažených znalostí a dovedností, stanovuje a realizuje specifické vzdělávací potřeby pro rozvoj osobnosti dítěte přiměřeně k jeho věku, předpokladem a možnostem. Dále plní funkci terapeutickou, kdy prostřednictvím pedagogických a psychologických činností směřuje k nápravě poruch ve vztazích a v chování dítěte. Výchovná a sociální funkce diagnostického ústavu se vztahuje k osobnosti dítěte, k jeho rodinné situaci a nezbytné sociálně právní ochraně dětí, podle potřeby zprostředkovává zdravotní vyšetření dítěte. Diagnostický ústav umisťuje děti do zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu vymezené ministerstvem, popřípadě i mimo územní obvod. Spolupracuje s orgánem sociálně právní ochrany dětí. Na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích terapeutických, výchovných a sociálních činností je zpracována komplexní diagnostická zpráva s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb stanovených

² <http://slovník.mpsv.cz/ochranna-vychova.html>

v programu rozvoje osobnosti. Diagnostický ústav sděluje orgánům sociálně právní ochrany dětí údaje o dětech, které jsou vhodné pro osvojení nebo svěření do pěstounské péče. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Při přijetí dítěte do diagnostického ústavu je předkládán osobní list dítěte, rodný list, občanský průkaz nebo cestovní pas, poslední školní vysvědčení nebo výpis z katalogového listu s vyznačením roku školní docházky, dále průkaz zdravotní pojišťovny, očkovací průkaz a lékařský posudek o zdravotní způsobilosti k umístění dítěte do diagnostického ústavu a písemné vyjádření lékaře o aktuálním zdravotním stavu dítěte. Do diagnostického ústavu je dítě umístěno nejdéle na dobu osmi týdnů. Při umisťování dítěte s uloženou ochrannou výchovou se dbá na umístění co nejbližší bydlišti osob, které jsou odpovědny za výchovu, pokud by tím nebyl ohrožen mravní vývoj dítěte. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Diagnostický ústav poskytuje péči dětem s nařízenou ústavní nebo uloženou ochrannou výchovou zadržným na útěku z jiných zařízení, nebo z místa pobytu nebo přechodného ubytování. Tuto skutečnost bezodkladně oznámí příslušnému zařízení, které je povinno dítě převzít do dvou dnů od oznámení. V diagnostickém ústavu jsou zřízeny nejméně tři výchovné skupiny. Mohou být členění nebo podle pohlaví nebo podle věku dětí. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

4.2.2 Dětský domov

Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb, při čemž jsou do dětského domova umisťovány děti ve věku od tří do nejvýše osmnácti let. Mohou zde být umisťovány i nezletilé matky se svými dětmi. Dětský domov plní funkci výchovnou, vzdělávací a sociální. Zajišťuje péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Děti dětského domova se vzdělávají ve školách, jenž nejsou součástí dětského domova. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

4.2.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou zajišťuje péči o děti, které mají nařízenou ústavní výchovu a mají závažné poruchy chování nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči nebo s uloženou ochrannou výchovou. Péče je zajišťována i nezletilým matkám s nařízenou ústavní výchovou pro závažné poruchy chování nebo pro duševní poruchu nebo mají-li uloženou ochrannou výchovu, a pro jejich děti, které nemohou být vzdělávány ve škole, jenž není součástí dětského domova se školou. Pokud se dítě nemůže po ukončení povinné školní docházky pro pokračující závažné poruchy chování vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovně právní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

4.2.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav zajišťuje péči pro děti starší patnácti let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízená ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Plní funkci výchovnou, vzdělávací a sociální. Výchovný ústav se zřizuje odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou, s uloženou ochrannou výchovou, nezletilým matkám a jejich dětem nebo dětem, které vyžadují výchovně léčebnou péči. Do tohoto zařízení může být umístěno i dítě, které je starší dvanáct let, pokud má uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují závažné poruchy chování. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Pro dětský domov se školou a výchovný ústav jsou používány speciální stavebně technické prostředky pro zabránění útěku dětí. Je možno také využívat audiovizuální systémy. Ty je možné využívat pro kontrolu okolí budovy, pro kontrolu vnitřních prostor zařízení, kam nemají děti přístup, pro kontrolu chodeb, místností určených pro zaměstnance zařízení a oddělené místnosti. O umístění a způsobu využívání audiovizuální techniky musí být ředitelem zařízení předem informovány všechny děti a zaměstnanci zařízení. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Děti s nařízenou ústavní výchovou mají právo na zajištění plného přímého zaopatření, na rozvíjení tělesných, duševních a citových schopností a sociálních dovedností, na respektování lidské důstojnosti, na společné umístění se svými sourozenci, na vytváření podmínek pro dosažení vzdělání a pro přípravu na povolání s ohledem na jeho schopnosti, nadání a potřebami. Dále má právo na svobodu náboženství, na seznámení se svými právy a povinnostmi, radit se svým obhájcem nebo opatrovníkem, účastnit se činností a aktivit

zařízení organizovaných v rámci výchovného programu, podávat žádosti, stížnosti a návrhy. Dítě dále může vyjádřit svůj názor na zamýšlená a prováděná opatření, která se ho dotýkají, požádat o osobní rozhovor a uskutečnit osobní rozhovor se zaměstnancem orgánu sociálně právní ochrany dětí, má právo být hodnoceno a odměňováno a ke svému hodnocení se může vyjadřovat. Dítě s nařízenou ústavní výchovou má právo na informace o stavu svých úspor a pohledávek, na udržování kontaktu s osobami, které odpovídají za jeho výchovu a dalšími blízkými osobami, může přijímat návštěvy, pokud mu nebyly zakázány nebo omezeny nebo pokud návštěva neohrožuje zdraví nebo bezpečnost dítěte. Může také samostatně opustit se souhlasem pedagogického pracovníka zařízení za účelem vycházky, pokud nedošlo k zákazu nebo omezení a je mu více než sedm let. Má právo na podporu a pomoc po ukončení pobytu s cílem reintegrace dítěte do rodiny a společnosti. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Děti s nařízenou ústavní výchovou mají povinnost dodržovat stanovený pořádek a kázeň, plnit pokyny a příkazy zaměstnanců zařízení, šetrně zacházet se svými věcmi, nepoškozovat cizí majetek, dodržovat zásady slušného jednání, udržovat pořádek a čistotu a zachovávat ustanovení vnitřního řádu. Děti jsou také povinny předat do úschovny předměty ohrožující výchovu, zdraví a bezpečnost po dobu pobytu dítěte. Musí se podrobit na výzvu ředitele zařízení vyšetření, zda není dítě ovlivněno alkoholem nebo jinou návykovou látkou. (Zákon č. 109/2002 Sb.)

Pokud děti poruší povinnosti výše zmíněné, může být dítěti odňata výhoda, sníženo kapesné, omezeno nebo zakázáno trávení volného času mimo zařízení, odňata možnost účastnit se atraktivní činnosti nebo akce, zakázány návštěvy mimo návštěvy osob odpovědných za výchovu, osob blízkých nebo oprávněných zaměstnanců orgánu sociálně právní ochrany dětí. Pokud dítě prokáže úsilí a výsledky při plnění povinností nebo za příkladný čin, může být dítěti prominuto předchozí opatření, udělena věcná nebo finanční odměna, zvýšeno kapesné, povolena mimořádná návštěva kulturního zařízení, mimořádná vycházka, mimořádná návštěva nebo přiznána jiná osobní výhoda.³

³ <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

5.1 Metodologické ukotvení výzkumu

Praktická část diplomové práce je založena na kvalitativním výzkumu. Kvalitativní je subjektivní výzkum, subjektivní je to, jak výzkumník interpretuje zjištěné skutečnosti. Kvalitativní výzkum popisuje každodennost a popisuje, proč je jev takový, jaký je. Tento výzkum je tvořen triangulací, a to rozhovorem, pozorováním a analýzou osobních spisů. Podle jiných kritérií může být jako kvalitativní výzkum označován takový výzkum, který neužívá statistických metod a technik. Při kvalitativním výzkumu se neredukuje počet proměnných ani vztahy mezi nimi, o jejich redukci rozhodují samy zkoumané subjekty. Jsou upřednostňovány otevřené a nestrukturované výzkumné plány, analýza vychází z velkého množství informací o malém počtu jedinců. Převažuje zájem o reálné celky, interakce mezi aktéry a individuální osudy.

Kvalitativní výzkum je prováděn pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací s jedince nebo skupiny jedinců. Používají se málo standardizované metody získávání dat. Data v kvalitativním výzkumu zahrnují přepisy terénních poznámek, osobní komentáře, poznámky, úřední dokumenty, úryvky z knih a všechno, co přibližuje život zkoumaných lidí. Cílem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí chovají určitým způsobem a jak organizují své aktivity a interakce. Výzkumník se snaží pochopit aktuální dění, vytváří podrobný popis toho, co pozoroval a zaznamenal. (Hendl, 2016)

Výzkumu se podrobily děti, které jsou na základě rozhodnutí soudu umístěny do Dětského domova se školou v Jihlavě. Tato organizace nese přesný název Dětský domov se školou, středisko výchovné péče a základní škola, Jihlava. Jedná se o školské zařízení, pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy a preventivně výchovné péče zřízené dle školského zákona č. 561/2004 Sb. a zákona o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči č. 109/2002 Sb. Do dětského domova se školou jsou umisťovány děti, kterým je diagnostikována porucha chování a kterým byla soudem nařízena ústavní výchova, uložena ochranná výchova, uloženo předběžné opatření, nebo jsou v dětském domově se školou dobrovolně, pokud se po skončení ústavní výchovy připravují na budoucí zaměstnání. Tohoto výzkumu se účastnilo deset dětí ve věkovém rozmezí od jedenácti do šestnácti let. Těchto deset dětí tvořilo sedm chlapců a tři dívky. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké životní perspektivy děti Dětského domova se školou v Jihlavě mají.

Výzkum byl realizován na přelomu září a října roku 2017 během odborné souvislé praxe v rámci studia oboru Resocializační pedagogika.

5.2 Charakteristika klientů

Jméno	Věk	Ročník ZŠ	Sociálně patologický jev	Délka pobytu	Původ	Typ předchozího bydlení
Radek	11	6.	agresivita	2 roky	romský	Ústavní výchova
Samuel	12	6.	záškoláctví	1 rok	romský	Rodinný dům
Kristýna	16	9.	agresivita	2 roky	neromský	Azylový dům
Petr	12	7.	Nekázeň, kouření THC	1 rok	neromský	Rodinný dům
Anna	16	9.	Závislost na pervitinu	1 rok	neromský	Rodinný dům
Jiří	13	6.	krádeže	2 roky	neromský	Ústavní výchova
Petra	14	7.	záškoláctví	1 rok	romský	Byt
Libor	15	8.	Útěky z domova	2 měsíce	romský	Byt
Patrik	13	7.	Krádeže, agresivita	4 měsíce	romský	Byt
Robin	15	8.	Krádeže, ničení majetku, kouření THC	1 rok	romský	Byt

Tabulka 1: Charakteristika klientů

5.3 Kazuistiky

Radek- 11 let

Radek je na základě rozhodnutí soudu umístěn v Dětském domově se školou v Jihlavě již dva roky. Před umístěním do Dětského domova se školou žil od 4 do 9 let se svými bratry v Dětském domově v Tišnově. Své rodiče nikdy nepoznal, má staršího bratra a dvojče, které nedoslýchá na levé ucho. Bratr tedy navštěvuje základní školu speciální. Radkovi se v dětském domově líbilo, uvedl, že tam má svoji rodinu a rád se tam vrací na dovolenky. Hladem v domově nikdy netrpěl, dostával 50 korun měsíčně do obálky, a tyto peníze si šetřil. Jeho největší trest, za dobu jeho pobytu v Tišnově, byl zákaz dva až tři týdny sledování televize. Jak Radek uvedl, jeho nejlepší zážitek je prý právě z Dětského domova, kde může s bratry trávit volný čas, užívat si legraci, utrácet peníze, mohou sledovat televizi a nemají žádné povinnosti. Nejhorší zážitek Radka je z konfliktu se skupinou chlapců, kdy tito chlapci měli v úmyslu podpálit Radkova kamaráda. Radek ale prý popadl hůl a zbil některého z chlapců. Prání tohoto chlapce je vrátit se zpět do Dětského domova Tišnov, i přes to, že se mu v Dětském domově se školou v Jihlavě líbí. Stýská se mu po bývalém kolektivu. V současném domově ho trápí, že je ostatními dětmi oslovován rasistickými výrazy. Jeho záliby jsou rybaření, auta a fotbal s bratry. Uvedl, že ve volném čase se rád prochází po městě a kupuje gerbery a růže vychovatelkám domova. Chtěl by umět opravovat auta, aby se touto prací mohl v budoucnu žít. Toho dosáhne tak, že si nejprve najde práci, bude šetřit na školu, mezi tím by chtěl přespávat u přátel a poté splatit dlužné peníze, za zbytek peněz by chtěl našetřit na byt. Nájem bytu by se měl pohybovat okolo sedmi tisíců korun. Radek uvedl, že děti v budoucnu nechce. Nechce se o ně starat, je prý velmi výbušné povahy. Jeho přítelkyně by měla mít světlou barvu kůže, vlasy nebarvené, měla by být hodná, kompromisní, nekonfliktní a pracovitá, musí umět vařit a být zaměstnaná. Radek by chtěl vydělávat minimálně 20 000 korun, maximálně 50 000 korun měsíčně, sdělil, že vydělávat 40 000 korun měsíčně by byl ideál. Chtěl by bydlet v rodinném domě v Tišnově.

Radek je v jádru hodný, komunikativní a vstřícný chlapec. Nemá žádnou trpělivost, lehce se tak rozzuří kvůli maličkosti. Zbytečně se nechá vyprovokovat ostatními dětmi, s kterými má často konflikty. Příčinu takového chování shledávám ve vnitřním napětí, které v důsledku citové deprivace v dětství prožil. S penězi Radek neumí hospodařit. Okamžitě při obdržení kapesného nakupuje různé sladkosti. Z kapesného mu tedy do konce měsíce nic nezbyde. Je zapojen do projektu nekuřáctví, což hodnotím jako pozitivum. Mimo to, že přestal škodit

zdraví kouřením, také posiluje svoje volní vlastnosti, jejichž rozvoj je důležitý a v budoucnu budou jistě potřebné pro život. Jeho představa o budoucnosti je z mého pohledu velmi idealistická. Radkovi je teprve 11 let, proto se domnívám, že jeho představy o budoucnosti mohou být v důsledku nedostatku zkušeností nevyzrálé. Na rozdíl od dětí ze stabilního sociálního zázemí tento klient již ve svém raném věku přemýšlí nad nejistou budoucností ve smyslu splácení dluhů a nejistého zázemí. V případě tohoto klienta bych poukázala na naivní představu o výdělcích v dospělosti a případného zklamání při styku s realitou a tím možnému sklonu k sociálně patologickým jevům. Průměrná mzda v České republice k září 2017 totiž činí 24 896 Kč.⁴ Domnívám se, že Radek své myšlenky o budoucnosti ještě nemá uspořádané, na konci rozhovoru uvedl, že by chtěl bydlet v rodinném domě. Nicméně, by se měl již nyní učit finanční gramotnosti. Děti, které opouštějí domovy ústavní a ochranné výchovy se ocitají v bytové nejistotě, neumí hospodařit s penězi, nemají informace o povinných poplatcích, které se musí hradit. Životní perspektiva tohoto klienta je částečně nereálná ve vztahu k aktuálním průměrným měsíčním výdělkům v České republice, jeho představa o zaměstnání by vzhledem k jeho schopnostem a vědomostem mohla být naplněna.

Samuel- 12 let

Samuel byl do Dětského domova se školou umístěn za nekázeň ve škole a za záškoláctví. Měl konflikty i se zákonem. Před umístěním do Dětského domova se školou v Jihlavě bydlel v rodinném domě s rodiči a sourozenci. Samuel má další čtyři sourozence. Pouze on je umístěn v ochranné výchově. Jejich dům byl třípatrový, měl 3 koupelny, 2 toalety, obývací pokoj, kuchyň a ložnici. Uvedl, že nikdy neměl hlad. Jeho nejlepší zážitek je z výletu Dětského domova se školou, kde na táboře jezdili na koních a poté opékali špekáčky. Naopak, jeho nejhorší zážitek je z doby, kdy nebyl ještě v ústavní výchově. Byl se svými kamarády na koupališti a skákali do vody z místa, odkud bylo skákání zakázáno. Na napomenutí nereagovali, proto chlapci museli zaplatit pokutu. Nyní rodina Samuela bydlí v bytě o velikosti 3+1, protože z původního rodinného domu se museli vystěhovat. Samuel dojíždí na víkendy za rodinou každý týden. Oba rodiče spolu žijí v jedné domácnosti. Matka je zaměstnaná v obchodním domě, otec je zaměstnán jako zedník. Samuel uvedl, že je v Dětském domově se školou šťastný, protože si v něm našel kamarády. Nic ho prý netrápí, jen by si přál novou postel, protože v domově je prý tvrdá. Baví ho kopaná, fotbal

⁴ <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/prumerne-mzdy-2-ctvrtleti-2017>

a kroužek, ve kterém se hrají hry. Povolání, které by chtěl vykonávat je zedník. Aby toho mohl dosáhnout, musí se prý dobře učit. Chtěl by bydlet v Anglii v rodinném domě, kde má příbuzné a tam by chtěl založit rodinu. Uvedl, že chce mít dvě děti. Jeho přítelkyně by měla být hezká, hodná a pracovitá, měla by uklízet a pečovat o zahradu. Jeho plat by se měl pohybovat od 10 000 do 20 000 korun měsíčně.

Samuel je kamarádský, usměvavý, lehce se zapojí do kolektivu. Jeho rodina měla nadstandardní zázemí, důvod přestěhování do nového bytu mi není znám. Pokud byl Samuel chválen a povzbuzován, byla to pro něj obrovská motivace a zvládal tak činnosti, které ho nebavily, a nevěřil si v nich. To považuji za klíčový přístup, jak Samuela motivovat k výkonu a částečně i resocializovat. Z pozorování a rozhovoru vyplynulo, že je v Dětském domově se školou spokojený, po rodině se mu nestýská, uvedl dokonce nejhezčí zážitek právě z Dětského domova se školou. Při otázce, jaké přání, kdybych byla kouzelník, bych mohla splnit, uvedl, že by si přál novou postel v Dětském domově se školou. Překvapilo mě to, protože drtivá většina dětí by se chtěla vrátit domů. Svoji budoucnost si představuje v Anglii a zaměstnán by měl být jako zedník. Myslím, že má reálnou představu o svém povolání, i vzhledem k tomu, že se jeho otec živí právě jako zedník. Na otázku, jak by toho chtěl dosáhnout, odpověděl, že se musí dobře učit. Z této odpovědi mám pocit, že je to zautomatizovaná odpověď dětí, kdy ale realita o učení je odlišná s významem tohoto slova. Vzhledem k tomu, že byl opakovaně trestán za nekázeň ve škole a za záškoláctví, myslím, že odpověď „budu se učit“ je pouze naučená pro spokojenost okolí. Nicméně, Samuel dobře reaguje na motivaci k výkonu, a proto si myslím, že je třeba pracovat s rodinou tohoto dítěte na motivaci k učení. Práce s rodinou umístěných dětí v ústavní výchově, ale bohužel v našem systému chybí. Představa o měsíční mzdě Samuela je podle mého názoru také reálná. Životní perspektiva má prvky reálnosti. Profese je inspirována otcem, jedná se spíše o vizi s nejistou perspektivou. Rodina Samuela inspiruje, má s ní pravidelný kontakt, ale Samuel nevykazuje známky hlubšího citového strádání po rodině.

Kristýna- 16 let

Kristýna před umístěním do Dětského domova se školou byla agresivní vůči matce a okolí, nechodila do školy a kouřila THC. Žila s matkou v azylovém domě, uvádí, že se měla dobře, hladem nikdy netrpěla, ale finanční situace rodiny nebyla příznivá. Nyní matka bydlí v karavanu se svým přítelem. Kristýna ji navštěvuje jednou za měsíc pouze na jeden den.

Matka pracuje na dohodu o pracovní činnosti, ale Kristýna neví, co je náplní její činnosti. Její nejlepší zážitek je jízda na koni, kterou absolvovali společně s ostatními dětmi v Dětském domově se školou. Negativní zážitek Kristýna neuvádí. Je šťastná, protože si může povídat se svojí oblíbenou paní vychovatelkou Dětského domova se školou v Jihlavě a je v tomto zařízení prý legrace. Její oblíbená činnost je jízda na koni, na kole a také ráda maluje. Ve škole jeví zájem o pracovní činnosti a matematiku. Ve volném čase chodí na procházky, čte si nebo tráví čas na sociálních sítích. Chtěla by se naučit péct a vařit. Nyní navštěvuje devátou třídu základní školy při Dětském domově se školou a chtěla by pokračovat ve studijním oboru cukrář. Kristýna uvádí, že neví, jakým povoláním by se chtěla živit, nechce rodinu, chce pouze přítele. Přestavuje si bydlet v rodinném domě o velikosti 1+1 nebo 2+1. Její partner by měl být slušný, hodný, neměl by být starý a měl by být zaměstnán jako zedník nebo stavař. Uvádí, že by chtěla vydělávat 10 000 korun měsíčně, ale neví, jak postupovat, aby tyto představy realizovala.

Kristýna je šestnáctiletá dívka introvertní povahy, často u ní převažuje melancholická nálada. O své minulosti není příliš sdílná, nerada na ni vzpomíná. Mrzí ji, že měla konflikty s matkou, ta žije v nepříznivých bytových podmínkách, dcera ji tak nemá možnost často navštěvovat. Kristýna je na svůj věk citově oploštělá, bez jakýkoli perspektivy do života. Neprojevuje zájem o své povolání. V případě této klientky považují za důležité nahradit Kristýně roli matky, po které jistě citově strádá a s kterou může hovořit o její budoucnosti. V tom by ji mohla podpořit její oblíbená vychovatelka Dětského domova se školou, které se svěřuje se svými těžkostmi. Nyní je Kristýna žákyní deváté třídy základní školy, a bude pokračovat v učebním oboru cukrářka. To je pro Kristýnu vhodná volba. Svůj život po dosažení dospělosti si představuje v rodinném domě o velikosti 1+1. Představu o měsíčním výdělku má velmi nízkou, protože minimální mzda od roku 2018 se zvýšila na 12 200 korun. Představy Kristýny o rodinném životě jsou velmi netypické pro dívku jejího věku (bez dětí). Životní perspektivy této klientky nejsou nijak vysoké. Naplňování životních perspektiv by v případě této respondentky mohla komplikovat psychiatrická diagnóza, jejíž projevy byly zaznamenány během odborné souvislé praxe.

Petr- 12 let

Petr bydlel v rodinném domě o velikosti 7+1 se svými třemi sourozenci, rodiči a babičkou. Každý z dětí měl svůj pokoj, uvádí, že mu nic nechybělo a hlad nikdy neměl. Prý si mohl vždy koupit, co chtěl. Jeho zařazení do Dětského domova se školou přecházely problémy ve škole, kde ve vyučovacích hodinách spal, provokoval svým chováním pedagogy, byl drzý, neplnil si povinnosti, kouřil marihuanu a ničil cizí majetek. Ve škole neměl dobrý prospěch, protože ve třídě bylo mnoho podnětů, které ho rušily. Nyní jeho rodina bydlí v bytě a Petr ji každý týden navštěvuje. Matka je v současné době na mateřské dovolené s nejmladší sestrou Petra, zaměstnaná je jako zástupkyně ředitele, otec je zaměstnán jako výrobce kabelů. Jeho bratr, který měl dříve také výchovné problémy, nyní studuje střední školu v Brně. Nejhezčí zážitek Petra je z vodáckého kurzu, kde převrátil paní vychovatelku do vody. Jeho nejhorší zážitek je z umístění do Dětského domova se školou v Jihlavě. Petrovo největší přání je vrátit se zpět domů k rodičům. Uvádí, že je šťastný podle toho, jak se vzbudí nebo jak se vyspí. Nic ho prý netrápí. Baví ho hokej a fotbal, který hraje za mladší žáky v Jihlavě. Ve volném čase rád chodí na procházky a kouří. Prý by se nic nového nechtěl naučit. Jednou by se chtěl živit jako podnikatel, ale neví, v čem by chtěl podnikat. Navštěvuje sedmou třídu základní školy, zatím neví, jakým směrem by chtěl dále pokračovat. Prý mu poradí paní učitelka. Rodinu v budoucnu chce založit, chce mít dvě děti. To prý stačí. Chtěl by bydlet v rodinném domě se zahradou. Dům by měl mít 4 pokoje. Chtěl by vydělávat 30 000 korun měsíčně.

Petr je dítě se závažnými výchovnými problémy. Často lže, posmívá se ostatním, je oblíbený spíše u starších dětí. Jako negativní zážitek hodnotí uložení ochranné výchovy na základě rozhodnutí soudu. Sociálně patologické činy, kterých se před rozhodnutím dopouštěl, jako negativní zážitek nehodnotí, proto lze předpokládat, že se takové chování bude opakovat. Uvedl, že jeho bratr měl také výchovné problémy, ale nyní navštěvuje střední školu zakončenou maturitní zkou. Pro hyperkinetické poruchy chování neměl Petr v původní základní škole příliš dobrý prospěch. Jedná se o bystrého chlapce, učivo v základní škole v Dětském domově se školou je pro něj snadné. Problém má především s nepozorností ve vyučovacích hodinách. Každý týden dochází na tréninky ve fotbale, který hraje závodně za mladší žáky v Jihlavě. Rodina Petra je ve velmi dobré finanční situaci, na běžné bytové poměry žila v nadstandardních podmínkách. To se také odráží na jeho představách o bydlení. Pro čtyřčlennou rodinu si v budoucnu představuje dům se čtyřmi pokoji. V dnešní době se ceny domů a bytů pohybují velmi vysoko, proto je otázkou, jaké úsilí vloží do realizace

takového cíle. Petr by chtěl vydělávat 30 000 korun měsíčně jako podnikatel. Neví, v čem by chtěl podnikat, proto se domnívám, že je třeba s Petrem hovořit i o jeho budoucím studiu a následném zaměstnání. Působí na mě jako chlapec s nadprůměrnou inteligencí. Je ve věku, kdy nad budoucností nepřemýšlí, ale myslím si, že u dětí umístěné v ústavní výchově je nutné řešit otázky týkající se jejich budoucnosti dříve, a více intenzivně, než s dětmi, které jsou vychovávány v rodině a mají větší životní jistoty a zázemí. Životní perspektivy tohoto klienta jsou spíše naučené, než reálné.

Anna- 16 let

Anna je bývalá uživatelka drog. Aplikovala si pervitin nitrožilně od 12 do 15 let. Utíkala z domu, opíjela se. Byla odvezena do nemocnice se třemi promile alkoholu v krvi. Bydlela v rodinném třípatrovém domě, kde měla pokoj sama pro sebe. V domě bydlel i její dědeček, jeho přítelkyně, dcera přítelkyně dědy, matka s přítelem a Anna. Finanční situace rodiny nebyla příliš příznivá, na rodinu byla uvalena exekuce, žili v domě bez vody a bez plynu. Anna prý ale hlady netrpěla. Matka se po čase s přítelem přestěhovala do bytu o velikosti 1+1. Je zaměstnána jako prodavačka, její přítel jako dělník v továrně. Její starší nevlastní sestra pocházející od otce studuje vysokou školu. S otcem se nevidá. Pozitivní zážitek, na který si Anna vzpomíná je z návštěvy ZOO s přítelem. Uvádí, že poslední dobou je jejich vztah komplikovaný, protože je na ni přítel agresivní a kouří marihuanu. Negativní zážitek uvádí situaci, kdy ji přítel zbil pěstí. Její největší přání je, aby přítel přestal kouřit marihuanu a jeho chování bylo stejné jako v době, kdy ho poznala. Šťastná není, ale je spokojená. Trápí jí, že nedokáže ukončit vztah s přítelem, bojí se, že si přítel ublíží. Neustále ji vyhrožuje. Její záliby jsou tancování a vybíjení. Ve volném čase ráda chodí na procházky se psem. Nyní navštěvuje devátou třídu, přičemž opakovala šestou třídu základní školy. Chce se vyučit kuchařkou, ale její vysněné povolání je vychovatelka nebo učitelka v dětském domově se školou. Její plán, jak tento sen realizovat je vyučit se kuchařkou, poté studovat střední školu v oboru vychovatelství a pokračovat ve studiu na vysoké škole. V budoucnu si přeje rodinu. Chtěla by mít psa, 2 děti, manžela, s kterým bude moci trávit čas, oba by měli pracovat a děti chodit do školy. Chce bydlet v rodinném domě, který by měl mít jedno nebo dvě patra s velkou zahradou. Prý by na ní měl být rybníček a zahrádka s jahodami. Její partner by měl být svalnatý a bez vlasů, navenek by měl být drsný, ale uvnitř hodný a měl by Anně dávat najevo, že ji má rád. Chtěla by vydělávat 20 000- 30 000 korun měsíčně.

Podle slov vychovatelů se Anna od umístění do Dětského domova se školou velmi změnila. I na mě působila mile, přátelsky a hlavně s úsilím sebe sama změnit. Má za sebou drogovou kariéru, konkrétně byla závislá na pervitinu. Příčinu takového chování shledávám v nepříznivé situaci v rodinném zázemí, v němž bydlela. Únik k drogám ji poskytovaly jedinou jistotu, kterou měla. V Dětském domově se školou se seznámila s přítelem, s kterým je poslední dobou nespokojená z důvodu jeho agresivity vůči Anně a kouření marihuany. Jak uvedla, není schopná vztah s přítelem ukončit, protože z něj má strach. Nechává se tak vydírat jeho výhrůzkami. Nyní navštěvuje devátou třídu základní školy při Dětském domově se školou v Jihlavě. Ve škole nemá příliš dobrý prospěch. Bude pokračovat v oboru kuchařka, zakončeném výučním listem. Jejím snem je stát se vychovatelkou v dětském domově se školou. To protože je pro ní vzorem jedna z vychovatelek, která v domově pracuje. Nejsm si jistá, zda je reálné tento sen naplnit. Je pozitivní, že se vzhledla v některém z vychovatelů a že má tak vysoký cíl, je ale třeba, aby na takovou pozici měla vystudovanou vysokou školu. Vzhledem k tomu, že se bude učit v oboru, který je zakončen výučním listem, musela by dále pokračovat na obor zakončený maturitní zkouškou a poté pokračovat na vysokou školu. Bylo by tedy vhodné, aby dobrovolně pokračovala v pobytu ústavní výchovy, což zákon umožňuje v případě přípravy na budoucí zaměstnání. Návrat do přirozeného prostředí a nepříznivá rodinná a finanční situace by mohla zapříčinit návrat k užívání drog. Nejsm si jistá, zda její vědomosti a schopnosti odpovídají požadavkům vysoké školy a také, zda bude schopná náklady na vysokou školu finančně zajistit. Její rodina pravděpodobně nebude schopna finančně podpořit Annu ve studiu, protože ekonomická situace rodiny není příznivá. Anna by byla nucena si studium obstarat ze svých finančních zdrojů. To z mého pohledu koliduje s představou o její rodině. Pokud by takovou situaci zvládla, její finanční ohodnocení, kterého by chtěla dosáhnout, by v případě vychovatelství v dětském domově se školou bylo reálné. Její životní perspektiva má tedy značné disproporce v kontaktu s realitou a idealistický charakter. Respondentka má také sklony družit se s chlapci s násilnými tendencemi a užívání návykových látek, což vede k pozdější krizi v rodině, popř. spoluužívání návykových látek a následnému rozvodu.

Jiří- 13 let

Jiří vyrůstal od svého útlého věku v dětském domově, nyní je již dva roky umístěn v Dětském domově se školou. Rodiče navštěvuje každý týden. Jiří má dalších 5 sourozenců, z nichž je ze všech dětí nejstarší. Všichni jeho sourozenci bydlí s rodiči, nikdy nebyli umístěni do ústavní výchovy. Rodiče žijí společně v jedné domácnosti. Jejich byt se nachází v bytovém domě, v němž podle slov Jiřího první patro jeho rodina pronajímá, a v druhém patře je ubytovaná samotná rodina Jiřího. V bytě rodiny se nachází koupelna, dvě toalety, ložnice a dětský pokoj. Jiří uvedl, že si může kupovat, co chce, hladem u rodičů nikdy netrpěl. Otec chodí do zaměstnání pouze příležitostně. Nemá stabilní povolání. Matka je nyní na rodičovské dovolené, byla zaměstnána v bazaru. Jiří si na žádný hezký zážitek nevzpomíná. Negativní zážitek uvádí situaci, kdy s kamarády vyloupil auto. Prý je to také důvod spolu se závislostí na cigaretách, proč byl do Dětského domova se školou umístěn. Jiřího největší přání je, aby bydlel doma nastalo. Je šťastný, protože ho baví fotbal a má rád svoji rodinu. Nic ho netrápí. Jeho záliby jsou fotbal, basketbal a rybaření. Ve volném čase rád hraje fotbal a chodí na procházky, kde kouří tabákové výrobky. Chtěl by se naučit parkour. Jedná se o nesoutěžní sport, ve kterém se v běhu překonávají různé překážky. Tento sport trénuje s kamarádem v místě bydliště. Jiří nyní navštěvuje šestou třídu základní školy, kterou také opakuje. Chtěl by se stát číšníkem. Jeho plán, jak se číšníkem stát je takový, že se bude dobře učit. V budoucnu by chtěl rodinu, s dvěma dětmi. Chtěl by žít v bytovém domě jako jeho rodiče. Podle jeho vyjádření by si dům opravil, děti by si tam hrály, pronajímal by byt, uživil by rodinu, chodil by do práce a sbíral jablka, které by prodával. Chtěl by pro každé dítě vlastní pokoj, aby se prý nehádaly. Jeho partnerka by měla umět vařit, uklízet a měla by být zaměstnána jako advokátka. Chtěl by vydělávat 10 000 korun měsíčně. 5000 korun by stačilo na nájem, oblečení a pomůcky do školy.

Jiří kouří cigarety již od svých šesti let. Z rozhovoru vyplynulo, že tento vzorec chování převzal od svých rodičů. Nejedná se tedy o případ, kdy závislost na cigaretách zapříčinila snaha o zapadnutí do kolektivu kamarádů. Jeho rodiče jsou podle slov Jiřího ve velmi dobré finanční situaci. Rodiče zplodili dohromady 6 dětí a tyto děti žijí v jednom pokoji. V této souvislosti mě napadá myšlenka, že Jiří svoji rodinu vnímá velmi idealisticky, nebo se za finanční situaci rodičů stydí. Nepovažuji podmínky pro výchovu pěti dětí, které žijí v jednom pokoji, za příliš vhodné, ať už z důvodu potřebného soukromí pro dítě jeho věku nebo z důvodu biologických potřeb dítěte, jako je například dostatek čistoty. Pokud je rodina opravdu v dobré finanční situaci, bylo by vhodné zřídit alespoň jeden pokoj navíc. Jiří

by se chtěl stát číšníkem, což považuji za reálný cíl, ale jeho odpověď při dotazu, co by měl udělat pro to, aby se stal číšníkem, odpověděl, že se bude dobře učit. Jak už bylo výše zmíněno, domnívám se, že tato odpověď slouží pouze k uspokojení tazatele, ale samo dítě s touto odpovědí ztotožněno není, protože konkrétně Jiří paradoxně opakuje šestou třídu základní školy při Dětském domově se školou v Jihlavě, kde obsah učiva a požadavky na znalosti nejsou na stejné úrovni jako na běžné základní škole. Jeho partnerka by měla být advokátka. Myslím, že tento požadavek je náročný a z odpovědi jsem usoudila, že Jiří nad těmito otázkami detailně nepřemýšlí. Jiřímu je 13 let, proto tuto odpověď přisuzuji nedostatku zkušeností. Uvedl, že by se spolu měli seznámit na střední škole a několik měsíců na to by měli založit rodinu. Tato představa se neslučuje s realitou, protože jak Jiří uvedl, bude se učit číšníkem a advokátka musí vystudovat vysokou školu a věnovat se své kariéře. Není tedy reálné seznámit se na střední škole a založit za několik měsíců rodinu. Jiří by se měl ale již nyní učit finanční gramotnosti, protože z pozorování vyplynulo, že neumí šetřit peníze, které dostává každý měsíc jako kapesné, a ihned první den při obdržení nakupuje balíčky bramborových lupínků z benzínové pumpy, kde je cena daleko vyšší než v běžných obchodních řetězcích. Celý měsíc tak čeká na obdržení dalšího kapesného. Stravu z Dětského domova se školou vnímá jako samozřejmost a neuvědomuje si, že taková strava má také finanční hodnotu. To se odráží i nad očekáváním svého měsíčního výdělku. Jiří očekává, že za 10 000 korun měsíčně uživí celou rodinu, zaplatí nájem bytu a zbyde mu na oblečení a pomůcky do školy dětem. 10 000 korun měsíčně neodpovídá ani minimální mzdě. Ta je od 1. 1. 2018 stanovena na částku 12 200 korun. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že životní perspektiva tohoto klienta je nereálná, ovlivněna prvky hospitalismu. Ten je zapříčiněn tím, že dítě dostane vše, co potřebuje, a neuvědomuje si, že je pro to potřebné něco udělat, vynaložit úsilí. Jedná se o velmi závažný výchovný a sociální problém.

Petra-14 let

Umístění do Dětského domova se školou v Jihlavě předcházelo především záškoláctví Petry. Petra žila u mámy v bytě se třemi svými sourozenci a přítelem matky. Matka žije s přítelem 8 let, s otcem nikdy nebyla oddána. Matka nepracuje, je na rodičovské dovolené, přítel matky je zedník. Bydlí v bytě o velikosti 2+1. Petra si vždy mohla koupit, co chtěla, nikdy neměla hlad. S otcem se Petra zná a rozumí si s ním. Jezdí každých 14 dní domů na dovolenky. Uvedla, že její nejlepší zážitek je z Vánoc v Dětském domově se školou, kdy si všichni

povídali a zpívali si koledy. Na negativní zážitek Petra vzpomíná na hádku s přítelem matky. Její největší přání je vlastnit Iphone 5. Je šťastná, nic ji netrápí. Její záliby jsou skateboard, brusle a taneční kroužek. Ve volném čase chodí ráda za kamarádkami, kouří, na dovolence kouří i marihuanu. Chtěla by se naučit tančit. Navštěvuje sedmou třídu, kterou opakuje. Chtěla by se stát podnikatelkou, ale neví, v jakém oboru by podnikala, chtěla by vykonávat kancelářskou práci. Aby tento sen realizovala, tvrdí, že se musí dobře učit, chtěla by studovat gymnázium, udělat si maturitu, ale prý stačí výuční list. Chce mít v budoucnu jedno dítě, mít svůj byt, manžela a peníze. Její manžel by měl být nežárlivý, hodný, pohledný, a aby měl rád její rodinu. Chtěla by vydělávat 20 000 – 40 000 korun měsíčně.

Petra je v Dětském domově se školou spokojena. V základní škole, kterou v Dětském domově se školou nyní navštěvuje, stále nemá dobrý prospěch. Domácí úkoly opisuje od spolužáků, sedmou třídu v této škole opakuje. Petra se chce stát podnikatelkou, ale neví, v čem by podnikala. Aby se tento cíl naplnil, musí se prý dobře učit. Opět se tu promítá již výše zmíněná zautomatizovaná odpověď, kdy paradoxně realita těmto slovům neodpovídá. Petra ve škole podvádí, neučí se, její inteligence pravděpodobně tomuto učivu ani neodpovídá. Sdělila, že by chtěla studovat gymnázium, vzhledem k jejím volným vlastnostem a inteligenčním kvocientu je tento cíl nedosažitelný. V této větě dodala, že stačí mít výuční list. Tento rozpor příkládám spíše k nedostatku znalostí o možnostech výběru střední školy a výučních oborů, proto pokládám za důležité více informovat děti o možnostech vzdělávání po základní škole. Její očekávaný plat by se měl pohybovat v rozmezí 20-40 000 korun měsíčně. Tato představa ve srovnání s dnešním průměrným platem občanů České republiky je idealistická. Jak je uvedeno již v případě prvního klienta, je zde riziko budoucího zklamání z reality a v důsledku toho uchýlení se k některé z formy sociálně patologických jevů. Tento předpoklad je u dětí, které mají diagnostikovány poruchy chování vyšší, než u dětí bez této diagnózy. Největší přání Petry je vlastnit Iphone 5. Tato odpověď byla překvapivá, protože většina dětí uvedla, že by se chtěla vrátit zpět k rodině. Již při odpovědi na otázku, na jaký nejhezčí zážitek si ze svého života vzpomíná, uvedla Vánoce v Dětském domově se školou, kdy si zaměstnanci společně s dětmi povídali a zpívali koledy. Pro tuto klientku byla „pouhá“ pozornost k její osobě a pozitivní atmosféra v Dětském domově se školou natolik příjemná, že si na milejší zážitek ze svého života nevzpomněla. Z uvedeného vyplývá, že v přirozeném prostředí, ve kterém žila, se ji takových zážitků příliš nedostávalo, možná pro ni život v přirozeném prostředí byl natolik nepříjemný, že ji utkvěla v paměti pozitivní situace právě z Dětského domova se školou, i přes to, že takové zařízení slouží jako výchovné opatření.

Upozorňuji, že zážitek z Vánoc uvedla po desíti měsících od uplynutí zmiňované situace. Životní perspektiva této dívky má značné disproporce. Pravděpodobně nepřemýšlí o tom, jak se bude po základní škole dále vzdělávat. Její představa o budoucím zaměstnání je velmi idealistická bez hlubšího zamyšlení nad tím, jak takového zaměstnání dosáhnout.

Libor- 15 let

Libor byl do Dětského domova se školou umístěn na základě konfliktů se zákonem a úteků z domova. Bydlel u matky v bytě o velikosti 2+1. Matka pracuje v nemocnici jako sanitární pracovnice, přítel matky pracuje jako montážní dělník nábytku. Libor má 4 starší sestry, pouze jedna sestra žije s rodiči. Ostatní tři sestry už mají zařízené vlastní bydlení. Finanční situace rodiny je dostatečná. Otce Libor zná, ale nestýká se s ním. Jeho pozitivní zážitek je z první dovolenky po měsíci u matky. Uvedl i za pozitivní zážitek situaci na útěku, kdy se schovával před policií. Negativní zážitek uvádí hádku se sestrou. Jeho největší přání je, aby se vrátil domů k matce. Tvrdí, že je spokojený, má kamarády a vztah. Trápí ho, že není doma a nemůže tak pomáhat matce. Jeho záliby jsou sport, televize a počítač. Ve volném čase se věnuje sportu a přítelkyni. Rád chodí na vycházky s kamarády, s kterými hraje fotbal, kouří cigarety a marihuanu. Uvedl, že zkusil i tvrdé drogy, když byl na útěku z domova. Chtěl by se stát stolařem. Pro to, aby takové přání mohl realizovat, tvrdí, že musí mít ve škole dobré známky, vyučit se, pracovat v nějaké firmě, až si našetří, matka by mu finančně pomohla a založil by si firmu, kde by mu sestra dělala sekretářku. Přál by si založit rodinu se dvěma dětmi. Plat by se měl pohybovat okolo 35 000 korun měsíčně minimálně. Chtěl by bydlet v bytě o velikosti 3+1.

Libor byl do Dětského domova se školou umístěn krátce před tímto rozhovorem. Z jeho vyjadřování a pozorování jsem poznala, že se jedná o chlapce na dobré inteligenční úrovni. Větu „trápí mě, že nejsem doma a nemůžu pomáhat mamce“ vnímám spíše jako účelovou a manipulativní, aby se chlapec představil v lepším světle. Kdyby chlapce doopravdy trápilo, že matce nemůže pomáhat, nebyl by před nařízeným výchovným opatřením na útěku z domova. Celkově se jedná o extrovertního chlapce s tendencemi manipulovat ostatními dětmi i s personálem. Spolupráce s ním byla dobrá, i přes počáteční testování hranic řádu domova. Snadno se zapojil do kolektivu, realizoval se v roli vůdce, ve hře se projevoval jeho týmový duch. Při rozhovoru zvolil útek z domova jako pozitivní zážitek. V průběhu rozhovoru se opravil, že ho nepovažuje vyloženě za pozitivní, ale adrenalinový. Pokud tento

klient takový zážitek, i přes nařízení výchovného opatření, považuje za pozitivní, je zde velká pravděpodobnost, že takové chování bude opakovat. Podle slov Libora by se chtěl vyučit stolařem, což považuji za dobrou volbu. Z jeho popisu plánů o své budoucnosti jsem usoudila, že o ni přemýšlí a komunikuje o ni s okolím. To považuji za velké pozitivum pro případnou realizaci výše zmíněného plánu. Životní perspektiva tohoto chlapce je tedy částečně reálná, co se týče povolání, záleží na úsilí, které Libor do realizace vynaloží. Měsíční plat, který si Libor představuje je na průměrný plat občanů České republiky vysoký.

Patrik- 13 let

Patrik před umístěním do Dětského domova se školou žil se svými rodiči v bytě o velikosti 4+1. V bytě bydlelo dohromady 5 osob. Matka je nyní na rodičovské dovolené, Patrik neví, kde byla zaměstnaná. Otec je zaměstnaný, ale Patrika nezajímá kde, neví čím se otec živí. Mohl si koupit, co chtěl, ale finanční situace rodiny nebyla příliš dobrá. Uvedl, že nikdy neměl hlad. Má tři sourozence, z nichž dva sourozenci žijí v domácnosti s rodiči. Bratr už je dospělý a má vlastní bydlení se svojí manželkou. Neví, zda je zaměstnán. Patrik navštěvuje rodinu každý týden. Jako pozitivní zážitek uvádí 4 dny, které strávil na útěku. Sdělil, že nespál, kradl, skrýval se před policií, kouřil marihuanu s dětmi, kterým bylo přibližně 15 let. Negativní zážitek uvádí umístění do Dětského domova se školou. Jeho přání je vrátit se do domu jeho rodiny. Patrik uvedl, že není šťastný, ale je natěšený, až pojedou domů. Trápí ho udělených 60 hodin obecně prospěšných prací, které mu byly soudem nařízeny za loupeže, při nichž ho zachytily kamery. Jeho záliby jsou fotbal a procházky po okolí. Ve volném čase rád dělá box, kouří, prochází se, sleduje televizi, marihuanu kouří pouze, když se nudí. Chtěl by být zedníkem nebo automechanikem. Jeho plán, jak se tímto povoláním stát je takový, že se bude dobře učit. Navštěvuje sedmou třídu základní školy. Rodinu by v budoucnu chtěl založit, s maximálně dvěma až třemi dětmi. První dítě by chtěl asi ve dvaceti pěti letech, chtěl by si užívat života, vzdělávat se, mít dlouhodobé kamarádství a nechtěl by bydlet na ubytovně. Jeho partnerka by měla být hezká, hodná, vzdělaná a neměla by se chovat jak ostatní dívky z Dětského domova se školou, protože se prý chovají jako kluci. Chlubí se, kde, co ukradly a podobně. Měla by vydělávat asi 22 000 korun měsíčně, aby měla na nájem a mohla šetřit peníze dětem, až vyrostou. On sám by chtěl vydělávat 25 000 korun měsíčně.

Patrik je dítě s bohatou kriminální kariérou. Byla jsem svědkem jeho potrestání v Dětském domově se školou v Jihlavě za napadení mladšího chlapce v obchodním domě právě od Patrika. V násilí vůči jiným osobám se Patrik vyžívá. Uvedl, že je velmi dobrý v boxu a vzhledem k tomu, že rád vyhledává mladší osoby, kterým může ubližovat, nedoporučuji tento sport nadále vykonávat. Obávám se, že jeho patologické chování bude i nadále pokračovat v tomto směru. Ze všech uvedených dětí, je právě tento klient nejvíce nápadný svým patologickým chováním. Jedná se o introvertního chlapce s citově labilním laděním. Převažuje u něj znuřená až apatická nálada. Nezajímá ho dění v jeho okolí. I přes zařazení do Dětského domova se školou v Jihlavě a přes uložené hodiny obecně prospěšných prací na své chování vzpomíná jako na pozitivní zážitek. Lze tedy předpokládat, že takové chování bude ještě opakovat. Patrik se neumí zabavit sám. Činnosti, které mu navrhuji druhé osoby, ho nezajímají, nechce se učit novým dovednostem. V důsledku nenaplnění volného času, se podle mého názoru uchyluje k patologické činnosti, za kterou byl již několikrát trestán, dokonce má uděleno 60 hodin prospěšných prací. Je proto vhodné, aby se tyto projevy lenosti a neochoty eliminovaly postupným úkolováním drobnými denními pracemi bez pocitu příkoří, ale spíše prospěšnosti. Patrik by tak mohl získat možnost prožití reálného úspěchu, jenž v jeho dosavadním životě chybí. Jediná jeho starost, kterou v Dětském domově se školou měl, byla dvanáctihodinová abstinence kouření. Chtěl by se vyučit zedníkem, plán, který pro tento cíl má, je, že se bude dobře učit. Opět je to z mého pohledu pouze naučená fráze pro uspokojení tazatele. Jediné pozitivum v rozhovoru s Patrikem shledávám to, že si uvědomuje nevhodné chování u druhých osob. Nechce být v partnerství s dívkou, která má problémy v chování. Životní perspektiva tohoto chlapce je velmi nejistá. Padesát procent dětí ústavní výchovy v dospělém věku má uložen trest odnětí svobody. Tuto informaci zde sděluji z důvodu již započatého kriminálního chování tohoto chlapce při jeho nízkém věku. Obávám se, že místo realizace dobrého učení k naplnění cíle povolání, bude chování Patrika směřovat dále k sociálně patologickým projevům chování.

Robin- 15 let

Robinovu zařazení do Dětského domova se školou předcházela především nekázeň ve škole, kouření cigaret a marihuany, krádeže a ničení cizího majetku. Nejprve byl zařazen do diagnostického ústavu, poté byl přeřazen do Dětského domova se školou v Jihlavě. Jeho matka s otcem žili spolu se třemi dětmi v bytě v podnájmu. Byt byl o velikosti 3+1. Robin má

dva sourozence. Sestra Robina je již odstěhovaná s přítelem ve vlastním bytě, nevyučila se, Robin neví, čím se živí, matka Robina má v péči její dítě. Bratr je už také odstěhovaný, má dítě, jeho povolání je kuchař. Finanční situace rodiny je dobrá, otec pracuje v obchodním domě, matka navštěvuje zaměstnání pouze občas. Rodinu Robin navštěvuje dvakrát za měsíc. Jeho nejhezčí zážitek je z výletu do Aquapaláce v Praze s Dětským domovem se školou. Negativní zážitek uvádí pobyt v Diagnostickém ústavě v Olomouci. Jeho přání je zrušení ústavní výchovy. Je spokojený. Trápí ho opakované hádky s dětmi světlé pleti. Ve volném čase rád hraje fotbal. Chtěl by se vyučit kuchařem, proto podle jeho slov musí dokončit školu, bez problematického chování. Robin nyní navštěvuje osmou třídu základní školy při Dětském domově se školou v Jihlavě. Uvedl, že třetí třídu opakoval. Učivo ve škole je pro něj prý náročné. V budoucnu by chtěl založit rodinu a mít dvě děti. Jeho přítelkyně by měla být hezká, slušná a měla by pracovat. Mohla by se živit jako kadeřnice nebo uklízečka. Chtěl by vydělávat 15- 20 000 korun měsíčně a žít v bytě 2+1, který chce vlastnit.

Robin je extrovertní chlapec, který se snadno zapojí do kolektivu ostatních dětí. Činnosti, které mu ostatní nabízí, ho baví. Je ale snadno manipulovatelný ostatními vrstevníky a tak se snadno dostává do potíží se zákonem nebo řádem Dětského domova se školou. Robin má vcelku reálné cíle do budoucna. Chtěl by se vyučit kuchařem jako jeho bratr. Ten žije podle slov Robina spořádaný život, na rozdíl od jeho sestry. Sestra Robina se nevyučila, není zaměstnaná, má dítě, které vychovává matka Robina. Požadavky na partnerku Robina také nejsou náročné. Měsíční plat, kterého by chtěl dosáhnout je v rozmezí 15 000 až 20 000 korun, což na dnešní dobu není nedosažitelná částka. Podle mého názoru, byt o velikosti 2+1 je vhodná velikost. Životní perspektivy tohoto respondenta jsou reálné, záleží, jak Robin dále uplatní jednotlivé kroky k naplnění cíle.

5.4 Analýza determinant životních perspektiv

Tomuto výzkumu se podrobily děti, které jsou rozhodnutím soudu umístěné do Dětského domova se školou v Jihlavě. Bylo dotazováno sedm chlapců a tři dívky ve věku 11- 16 let. Průměrný věk těchto dětí byl 13,7 let. Z těchto deseti dětí bylo šest dětí romského původu. Tento údaj nemá rasistický kontext, tato informace je zde uvedena pouze pro vyvrácení chybných tvrzení a domněnek laické veřejnosti. Níže rozebíráme jednotlivé položky rozhovoru.

5.4.1 Přehled základních analytických faktorů

	Radek	Samuel	Kristýna	Petr	Anna	Jiří	Petra	Libor	Patrik	Robin
Pozitivní zážitek	Návrat do DD Tišnov	Tábor	Jízda na koni	Vodácký výlet	ZOO	Žádný	Vánoce v DDSŠ	Návštěva matky	Útěk z domu	Aquapalác Praha
Negativní zážitek	Agresivní útok	Pořádková pokuta	Žádný	Umístění do DDSŠ	Agr. Útok přítele	Vyloupení auta	Konflikt s otčímem	Hádka se sestrou	Umístění do DDSŠ	DD Olomouc
Typ bydlení	Ústavní výchova	Rodinný dům	Azylový dům	Rodinný dům	Rodinný dům	Ústavní výchova	Byt	Byt	Byt	Byt
Počet os. v dom.	-	7	2	7	7	-	5	4	6	6
Velikost domácnosti	-	5+1	-	7+1	5+1	5+1	2+1	2+1	4+1	3+1
Ekonomická situace	-	Dobrá	Nepříznivá	Dobrá	Nepříznivá	Dobrá	Dobrá	Dobrá	Nepříznivá	Dobrá
Pořízení věcí, kt. dítě chtělo	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Hlad	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne	Ne
Kontakt s rodiči	Ne	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Spol. bydlení rodičů	Nezná rodiče	Ano	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne	Ne	Ano	Ano
Zaměstnání matky	-	Prodavačka	Brigádnice	RD	Prodavačka	RD	RD	Sanitární pracovnice	RD	RD
Zaměstnání otce	-	Zedník	-	Výrobce kabelů	Dělník ve výrobě	Brigádník	Zedník	Montážní dělník nábytku	Neví, nezajímá	Skladník

Počet sourozenců	2	4	0	3	1	5	4	4	3	3
Činnosti sourozenců	Bratr-ZŠ, dvojče-SZŠ	ZŠ	-	ZŠ+SŠ	VŠ	ZŠ	ZŠ+MŠ	Starší sestry-vl. domácnost	Bratr sam. bydlení, neví zam.	Vl.bydlení, matka-dítě sestry
Soc. pat. jev	Agresivita	Záškoláctví	Agresivita	Záškoláctví	Užívání drog	Krádeže	Záškoláctví	Záškoláctví, úteky	Úteky, krádeže	Záškoláctví
Sourozenci s rodiči	Ne	Ano	-	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano	Ano
Přání	DD Tišnov	Postel	Být s matkou	Nebýt v DDSŠ	Přítel-nekouřit THC	Být doma	Iphone	Být doma	Být doma	Být doma
Šťastný	Ano	Ano	Ano	Ano	Spokojená	Ano	Ano	Spokojený	Ne	Spokojený
Příčina spokojenosti	Režim domova	Kamarádi	Komunikace s vychovateli	Dobry spánek	-	Fotbal a rodina	Lidé	Kamarádi a vztah	Návštěva domu	-
Trápení	Rasistické nadávky	-	-	-	Nemožnost rozchodu	-	-	Není doma	OPP	Rasistické konflikty
Záliby	Rybaření	Fotbal	Pracovní činnosti	Fotbal	Tancování	Fotbal	Skateboard	Sport	Fotbal	Fotbal
Vynikání v činnosti	Bubnování	Fotbal	Pracovní činnosti	Fotbal	Učení	Fotbal	Tancování	Sport	Box	Vaření
Volný čas	Procházky	Fotbal	Procházky	Procházky	Procházky	Procházky	Procházky	Sport	Kouření	Fotbal

Tabulka 2:Přehled základních analytických faktorů

5.4.2 Přehled životních perspektiv

	Radek	Samuel	Kristýna	Petr	Anna	Jiří	Petra	Libor	Patrik	Robin
Dovednost, kterou se chce naučit	Opravit auta	Dobře se učit	Vařit, péct	Nic	Neví	Parkour	Tančit	Stolařství	Neví	Vařit
Budoucí zaměstnání	Automechanik	Zedník	Neví	Podnikatel	Vychovatelka	Číšník	Podnikatelka	Stolař	Zedník	Kuchař
Postup pro zaměstnání	Pracovat-vydělat si-zaplatit školu	Dobře se učit	Vyučení-kuchař	Neví	Vyučí se-vychovatelství-vysoká škola	Dobře se učit	Dobře se učit-gymnázium-stačí výuční list	Vyučit se-pracovat u firmy-založit vlastní	Dobře se učit	Dodělat školu bez problémů
Priority	Rodina, zdraví, práce	Rodina, sport, práce	Bydlení, rodina, úspěšnost	Rodina, zdraví, bohatství	Rodina, zdraví, čisté svědomí	Rodina, bohatství, přátelství	Rodina, zdraví, bydlení	Rodina, zdraví, práce	Rodina, vzdělání, svoboda	Rodina, zdraví, svoboda
Děti v budoucnu	0	2	0	2	1 nebo 2	2	1	2	2 nebo 3	2
Výdělek měsíčně	40 000	10- 20 000	10 000	30 000	20 -30 000	10 000	20- 40 000	35 000	25 000	15-20 000

Tabulka 3: Životní perspektivy dětí Dětského domova se školou v Jihlavě

*červeně označená pole znázorňují nereálně určené životní perspektivy

Analýza pozitivních zážitků

Při dotazu na pozitivní zážitek, který si děti pamatují, pouze tři děti uvedly, že pozitivní zážitek, na který si vzpomněly je z období ještě před umístěním do Dětského domova se školou. Dvě z těchto dětí uvedlo zážitek, který se týká jejich vlastní rodiny. Jeden chlapec z těchto dvou dětí dodal zážitek, který nepovažuje vyloženě za pozitivní ale adrenalinový. Tento zážitek byl za hranicí zákona, kdy byl chlapec pod vlivem návykových látek, na útěku z domova a skrýval se před policií. Tento chlapec je na základě předběžného opatření umístěn do Dětského domova se školou teprve měsíc, tudíž lze usoudit, že nebyl ještě adaptovaný na prostředí Dětského domova se školou. Pouze jedno z těchto tří dětí uvedlo, že pozitivní zážitek, na který si vzpomíná, je z útěku z domova, kdy měl problémy se zákonem. U těchto dvou chlapců lze předpokládat, že se takové chování, které považují za dobrý zážitek, bude opakovat. Šest dětí uvedlo, že pozitivní zážitek, na který si vzpomněly, je z Dětského domova se školou v Jihlavě. Jednalo se u drtivé většiny ze společných zážitkových výletů. Jedna dívka uvedla, že nejhezčí zážitek, na který si vzpomíná je z minulých Vánoc, které trávila v Dětském domově se školou. Tehdy si povídali společně s vychovateli a zpívali koledy. Z toho vyplývá, že jsou děti v Dětském domově se školou spokojeny, mají šanci poznat nové zkušenosti, ke kterým dříve možná neměly přístup. Je nutno uvést, že všechny tyto děti byly již adaptované na prostředí Dětského domova se školou v Jihlavě. Otázkou tedy je, zda režim a řád Dětského domova se školou je natolik nadstandardní, že předčí zážitky z rodinného prostředí, nebo zda zážitky v přirozeném prostředí byly natolik nepodnětné a negativní, že děti i přes odtržení z přirozeného prostředí považují za pozitivní zážitky právě situace z Dětského domova se školou, který měl původně sloužit jako výchovné opatření. Pouze jedno dítě uvedlo, že si na žádný pozitivní zážitek nevzpomíná.

Analýza negativních zážitků

Negativní zážitek, který děti uváděly, se často týkal konfliktů s blízkými osobami a se zákonem. Tři děti z deseti označily za negativní zážitek umístění jejich osoby do ústavní výchovy. Z rozhovoru vyplynulo, že tyto děti své dřívější chování nevnímají jako nebezpečné, nemají výčitky svědomí, naopak, některé na příčinu umístění do Dětského domova se školou vzpomínají stále jako na pozitivní zážitek, negativum vnímají pouze trest takového chování a to rozhodnutí o ochranné výchově. Je otázkou, zda tyto děti budou své chování opakovat i přes uložené výchovné opatření, které v průběhu pravděpodobně

nevnímají jako trest, což vyplynulo z pozitivních zážitků. Šest dětí totiž uvedlo, že jsou šťastné, tři spokojené a pouze jedno dítě uvedlo, že šťastné není. Obecně z rozhovorů vyšlo najevo, že režim Dětského domova se školou se jim líbí, některé děti, jak je již výše zmíněno, právě z Dětského domova se školou mají nejlepší zážitky. Děti mohou dokonce každý týden navštěvovat rodiče, po splnění svých povinností mají možnost každý den využít vycházky mimo domov bez dohledu. Nejsem si jista, zda takový systém může resocializovat dítě s patologickým chováním, natož vnímat ochrannou výchovu jako trest. Naopak, děti mají v domově jistotu, volný čas, navštěvují výlety, kterých se dříve neměly možnost účastnit. Samozřejmě, je nutné vytvořit dětem příjemné prostředí na motivaci a případnou resocializaci. Zároveň ale, neutvrzují se děti v tom, že za nevhodné chování nepřichází (kromě odtržení od přirozeného prostředí, do kterého se ale mohou každý týden vracet) trest, ale odměna? Čtyři děti vzpomínají jako na negativní zážitek na konflikt s blízkými osobami. Tyto děti v rozhovoru často uváděly osoby, na kterých jim záleží. Právě u těchto dětí je nutné podpořit vztah blízkých osob a skrze ně působit na dítě. Pro každého člověka je důležitá víra v sebe sama a k té je nutná podpora okolí. Pokud bude dítě vnímat podporu a víru v něj od jiné blízké osoby, bude to pro dítě znamenat větší motivaci, než když svůj život bude řídit sám pro sebe. To platí především u osob v adolescentním věku, kdy ztrácí zájmy, řídí se pouze vlastními pocity. Právě v tomto věku potřebují podporu druhých lidí, jenž pro něj znamenají přirozenou autoritu a vzor do života. Pouze jedna dívka z těchto čtyř dětí se o rodině nebo blízkých osobách příliš nezmiňovala. Dvě děti uvedly za negativní zážitek konflikt se zákonem, jako byla například pokuta nebo vyloupení auta. Není zde jasné, zda jako negativum vnímaly protizákonný čin, kterého se dopustily, nebo následný trest (pokutu). Jedno dítě uvedlo, že si na žádný negativní zážitek nevzpomíná.

Analýza typu bydlení

Anketované děti zmiňovaly typ bydlení, ve kterém žily před rozhodnutím o ochranné výchově. Dvě děti z deseti uvedly, že vyrůstaly v ústavní výchově. Jedno z těchto dětí se nikdy nesetkalo s rodiči, avšak vyrůstalo s bratry v ústavní výchově, na které je doposud silně vázáno. Druhé dítě rodiče zná, má pět sourozenců, kteří žijí se svými rodiči. Tři děti z deseti bydlely v rodinném domě o nadstandardní velikosti na běžné poměry obyvatel České republiky. Velikost těchto domů se pohybovala od 5+1 do 7+1. Jedná se tedy o nadstandardně velké byty, avšak nevíme, jak jsou tyto byty vybaveny. Z uvedeného by tedy mohlo vyplývat,

že se nejedná o finančně slabé rodiny, avšak po detailnějším zkoumání se zjistilo, že ve všech těchto domácnostech žilo sedm členů. Čtyři děti uvedly, že jejich rodily žily v bytě. Velikost těchto bytů se pohybovala od 2+1 do 4+1. V těchto bytech žilo průměrně 5,25 osob. Jedna dotazovaná klientka uvedla, že žila s matkou v azylovém domě. Šest z deseti dětí uvedlo, že ekonomická situace rodiny byla dobrá, tři děti uvedly, že byla nepříznivá (jedno z těchto dětí vyrůstalo v ústavní výchově- hodnotí rodinu na základě návštěv), jedno dítě nikdy nenavštívilo rodinu, protože vyrůstalo v ústavní výchově. Tři participanti uvedli, že si nemohli pořídit věci, které chtěli. Dvě z těchto tří dětí jsou děti ústavní výchovy. Sedm dětí sdělilo, že si mohlo pořídit, co chtělo. Všech deset dětí uvedlo, že nikdy nemělo hlad. Nejedná se tedy o děti, které by utíkaly z domu z důvodu zanedbání ohledně výživy nebo materiálních prostředků. Ze všech těchto dětí, je zřejmé, že pouze jedno dítě jednoznačně hledalo únik z nepříznivé sociální a ekonomické situace, a našlo si tak cestu ke škodlivému užívání drog. Jedná se o dívku, která uvedla, že její rodina měla problém s exekucí. Z uvedeného vzorku dětí obecně vyplývá, že se nejedná o děti, které by pocházely z nepříznivé ekonomické situace a v důsledku toho by se uchýlovaly k různým formám sociálně patologického chování.

Analýza kontaktu s rodiči

Devět z deseti dětí je v kontaktu s rodiči a navštěvuje je. Pouze jedno z těchto dětí své rodiče nezná, proto dále bude popisována situace těchto devíti dětí. Manželství pěti rodin anketovaných dětí není rozvrácených, rodiče spolu žijí v jedné domácnosti. Čtyři rodiny tázaných dětí nejsou úplné, rodiče spolu nežijí v jedné domácnosti. Podle zprávy Českého statistického úřadu, která byla vydána 21. 3. 2017 byl počet rozvodů za rok 2016 snížen na 45%.⁵Tento počet odpovídá také rodinám, jejichž dítě je rozhodnutím soudu umístěno v ochranné výchově. Lze tedy u tohoto vzorku dětí tvrdit, že rodinná situace, co se týče rozvodovosti, odpovídá normě. U testovaných dětí nelze tvrdit, že má rozvod rodiny významný vliv na sociálně patologické chování. Z devíti dětí tři děti uvedly, že je matka zaměstnaná na plný úvazek. U dvou matek se jednalo o povolání prodavačky, jedna matka je zaměstnaná jako sanitární pracovnice. Další dítě uvedlo, že je matka zaměstnaná na částečný úvazek. Pět matek devíti dotazovaných dětí je nyní na rodičovské dovolené. Matka nebo otec podle zákona č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů může

⁵ <https://www.czso.cz/csu/czso/cr/pohyb-obyvatelstva-rok-2016>

pobírat rodičovský příspěvek na dítě, které je nejmladší v rodině, nejdéle však do věku čtyř let dítěte. Tento rodičovský příspěvek může být vyplácen v maximální výši 11 500 Kč měsíčně, pokud byl výpočet denního vyměřovacího základu vyšší než 7 600 Kč do vyčerpání 220 000 Kč. Pokud byl tento výpočet nižší, rodič pobírá částku v maximální výši 7 600 Kč. Pokud nelze ani jednomu z rodičů stanovit denní vyměřovací základ, pobírá rodič prvních 9 měsíců života dítěte částku 7 600 Kč a poté 3 800 Kč do čtyř let věku dítěte. Na nezaopatřené děti existují také dávky v podobě přídavků na dítě, které se pohybují od 500 Kč do 700 Kč měsíčně. Průměrný počet sourozenců dětí Dětského domova se školou se pohybuje okolo tří sourozenců na dítě. Konkrétně však 2,9. Sourozenci u osmi tázaných dětí žijí v domácnosti s rodiči. Jedna dívka uvedla, že sourozence nemá, chlapec, který vyrůstal v ústavní výchově, byl do dětského domova umístěn spolu s bratry. Z uvedeného vyplývá, že chování sourozenců vybraného vzorku dětí se pohybuje v normě, nebyla u nich nutná nařízená ústavní výchova. Při dotazu, čemu se nyní sourozenci věnují, bylo zaznamenáno u všech mladších sourozenců učení se v základní škole nebo navštěvování mateřské školy. Bratr jednoho z dotazovaných chlapců navštěvuje základní školu speciální. Starší sourozenci se většinou učili na odborném učilišti, bratr jednoho z tázaných chlapců studuje střední školu, sestra tázané dívky studuje vysokou školu. Sourozenci, kteří žijí již vlastní život, se vyskytly u třech tázaných dětí. Všichni sourozenci mají vlastní bydlení a práci, pouze sestra jednoho z tázaných chlapců dosáhla nejvyššího vzdělání základní školy, nepracuje a o její vlastní dítě pečuje její matka. Osm dětí z deseti dotazovaných žilo v domácnosti s otcem nebo přítelem matky. Dále tedy budeme hovořit pouze o zaměstnání otců tázaných osmi dětí. Sedm z osmi otců jsou zaměstnaní, jeden pracuje na částečný úvazek. Jeden chlapec uvedl, že neví, čím se jeho otec živí, ani ho to nezajímá. Z rozhovoru obecně vyplynulo, že některé děti nemají se svými rodiči navázán hlubší citový vztah. To je jistě negativní ovlivnění do budoucna, protože nebudou schopny navázat těsný citový vztah se svými partnery. Je tedy potřeba posilovat již rozvinutá přátelství s vrstevníky, obnovovat kontakt s rodinou a tyto vztahy posilovat. U dětí, které obtížně uzavírají přátelství, je nutné tuto problematiku mapovat a pomoci dítěti s navázáním přátelství. Obecně z charakteristiky rodiny respondentů vyplynulo, že mají rodiče nízké vzdělání a v domácnostech žije vysoký počet osob, což jsou rizikové sociální faktory.

Analýza sociálně patologických jevů

Do dětského domova se školou jsou na základě rozhodnutí soudu umístovány děti, u kterých se vyskytují poruchy chování, které často doprovázejí různé formy sociálně patologických jevů. Konkrétně se u dětí nejčastěji vyskytovalo záškoláctví a to u šesti z desíti dětí. Dále byly u třech dětí zaznamenány útěky, u dvou dětí agresivita. Tři respondenti experimentovali s drogami, z nichž jedna dívka drogy aktivně dlouhodobě užívala. Tři děti se opakovaně dopouštěly krádeží a ničení cizího majetku. Všechny tyto jevy jsou rizikovým faktorem při utváření životních perspektiv a při jejich realizaci. Je tedy důležité, aby se u těchto dětí hledala příčina patologického chování, aby se pojmenovaly pocity dětí a hledaly se jistoty. Všechny projevy sociálně patologického chování mají svoji příčinu. Například agrese může být projevem frustrace dítěte. Aby byla možná následná resocializace, je nezbytně nutné pochopit pocity dítěte a na základě zjištěných informací se snažit zajistit dítěti psychologickou pomoc.

Analýza přání

Přání dětí Dětského domova se školou se převážně týkaly zrušení ochranné a ústavní výchovy. Sedm dětí z deseti sdělilo, že si přejí být doma s rodinou. Z toho jeden chlapec ústavní výchovy uvedl, že si přeje být zpět v dětském domově s bratry, protože rodinu nikdy nepoznal. Další chlapec z těchto dětí neuvedl, že chce být zpět s rodinou, sdělil pouze, že nechce žít v Dětském domově se školou v Jihlavě. Dvě děti z deseti uvedly materiální přání. Chlapec uvedl, že by chtěl novou postel v Dětském domově se školou a dívka uvedla, že by si přála Iphone. Tyto děti podle jejich celkové výpovědi nebyly příliš fixované na rodinu. Domnívám se, že by s těmito dětmi mohla být snadnější spolupráce pro resocializaci, kdyby se citově upoutaly k některému z vychovatelů, který by do něj vkládal naděje. Setkala jsem se s přístupem, kdy dítě v uložené ochranné výchově mělo rodiče ve vazbě, bratra ve stejné instituci jako samo dítě, a tento chlapec mi sděloval, že by po základní škole chtěl studovat na střední škole obor automechanika. Po tom, co tuto perspektivu vyřknul, se ozval vychovatel s tím, že je to kluk, který svoji perspektivu nalezne pouze v kriminále, že je to chlapec, kterého jiná budoucnost nečeká. Tento přístup z pohledu dítěte vnímám jako silně demotivující. Dítě v pubertálním věku nepřemýšlí, jaká bude jeho budoucnost, a čím větší úsilí do svého života nyní bude klást, tím to v budoucnu bude mít snazší. Děti ústavní výchovy žijí více přítomností bez náhledu do budoucnosti, než děti

z běžných rodin. Právě v tomto věku, podle mého názoru, potřebuje silnou, přirozeně autoritativní oporu, která ho bude podporovat, věřit v něj a koordinovat jeho činy. Pokud bude při dítěti stát člověk, kterého nebude chtít zklamat, bude jeho koordinace chování efektivnější, než pokud by dítě o svém životě rozhodovalo samo. Jedna dívka, která má v Dětském domově se školou v Jihlavě partnerský vztah s chlapcem, sdělila, že její největší přání je, aby přestal přítel kouřit marihuanu. Tato dívka je bývalá uživatelka drog. Z uvedeného vyplývá, že resocializace této dívky je z velké části efektivní. Dívka dokonce bydlí na odloučeném pracovišti Dětského domova se školou pro děti, jejichž chování není tolik závažné, jako u dětí, které mají rodinné skupiny přímo v Dětském domově se školou v Jihlavě.

Analýza spokojenosti dětí

Šest dětí z deseti uvedlo, že jsou šťastné. Děti obecně tvrdily, že to co je dělá šťastnými, je Dětský domov se školou v Jihlavě. Konkrétně 4 děti uvedly, že je dělá šťastnými režim domova, kamarádi, povídání si s vychovateli a dobrý spánek. Tři děti uvedly, že jsou spokojeny. Dvě z těchto dětí neznalo příčinu spokojenosti, pouze jeden chlapec uvedl, že je spokojený, protože má kamarády a vztah s dívkou. Pouze jedno dítě sdělilo, že šťastné není. Při otázce, zda děti něco naopak trápí, polovina dětí uvedla, že žádné trápení nemá. U druhé poloviny dětí se objevila u dvou participantů odpověď rasistických nadávek na jejich osobu, dále neschopnost rozejít se s přítelem, uložené hodiny obecně prospěšných prací a pouze jedno dítě sdělilo, že ho trápí nemožnost žít doma.

Analýza zálib a volného času

Při dotazu na volný čas a záliby dětí, tito klienti často uváděli záliby, kterým se věnují v Dětském domově se školou v Jihlavě. Zde je nutné poukázat na to, že děti potřebují smysluplně využívat volný čas, který tak posléze tráví rádi a předcházejí tak nudě a pocitům bezsmyslnosti života. Právě smysluplně nevyužitý čas je častou příčinou úniku k různým formám sociálně patologických jevů. Nejčastější odpověď pro trávení volného času, a to konkrétně u šesti dětí, byl fotbal. Tuto odpověď zvolily i děti, které neměly tělesné proporce sportovce, ani v tomto sportu nebyly příliš zkušené a zdatné, ale fotbal byla jejich oblíbená činnost, protože vychovatelé povzbuzovali k výkonu každého hráče, bez ohledu

na jejich šikovnost nebo stavbu těla. Byla jsem svědkem snahy dětí i přes původní nechuť k tomuto sportu, a to právě zásluhou vychovatele, který každé dítě povzbuzoval i za drobný zákrok. Zde se právě potvrzuje myšlenka podpory a vkládání důvěry do dětí od přirozené autority, jak je již uvedeno výše v uvedeném příkladu s dítětem, které chtělo studovat střední školu. Další činnosti, které děti zvolily za oblíbené, bylo rybaření, tancování, jízda na skateboardu a pracovní činnosti. Všechny tyto činnosti, kromě jízdy na skateboardu, se děti učí v Dětském domově se školou v Jihlavě. Děti také odpovídaly na otázku, která se týkala činností, ve kterých je dané dítě zdatné. Nejčastější odpověď byla opět fotbal, v tomto případě u čtyř dětí. Dále bylo zaznamenáno bubnování, pracovní činnosti, učení, tancování, vaření a box. Box uvedl chlapec, kterému jsou uděleny hodiny obecně prospěšných prací za opakované loupežné přepadení. Z tohoto důvodu nejsem toho názoru, že by chlapec měl tento sport nadále realizovat. Chlapec se také potýká s nutkáním útočit na mladší chlapce, proto je vhodné, aby se chlapec realizoval v jiném sportu, kde vybijí svoji energii nenásilným způsobem. Ve volném čase děti Dětského domova se školou v drtivé většině rádi chodí na vycházky. S touto odpovědí je ztotožněno šest dětí. Tři děti i ve volném čase zůstávají věrní fotbalu. Pouze jedno dítě uvedlo, že ve volném čase nejraději kouří. Jedná se hoča s uloženými hodinami obecně prospěšných prací.

Analýza budoucího zaměstnání

Dále jsme se zabývali otázkou budoucího zaměstnání dětí. Na tuto otázku byly představy o budoucím zaměstnání vcelku různé. Dvě děti uvedly, že by se chtěly stát podnikateli. Ani jedno dítě z těchto dvou nezmínilo, v čem by chtělo podnikat. Představu o jednotlivých krocích, jak tohoto cíle dosáhnout také neuváděly, zřejmě o této představě detailněji nepřemýšlely. Dívka pouze uvedla, že se bude dobře učit a bude pokračovat studiem na gymnáziu. Jsem nucena zmínit, že tato dívka opakuje sedmou třídu a stále nedosahuje požadovaného prospěchu, proto neočekávám, že její vědomosti budou srovnatelné se studenty gymnázia. Nicméně, je důležité s oběma dětmi hovořit o budoucím studiu a poučit je o možnostech jejich dalšího učení. Druhý respondent, jenž uvedl zaměstnání v podnikání, má velmi dobré rozumové schopnosti, avšak jeho chování je závažně narušeno. Jeho inteligence by dosahovala požadované úrovně, otázkou je, zda dokáže za pomoci personálu Dětského domova se školou své chování usměrnit pro naplnění tohoto cíle. Objevily se také pozice, jako jsou zedník, automechanik, číšník, stolař a kuchař. Detailněji jsou tyto

perspektivy o budoucím zaměstnání rozebrány výše u konkrétních dětí. Jedno z devíti dětí nemá představu o tom, čím by se chtělo žít. Velmi zajímavé byly odpovědi, týkající se plánů o to, jak představu o svém povolání budou děti realizovat. Šest dětí z deseti odpovědělo, že se budou dobře učit, aby představu o svém budoucím povolání mohly realizovat. Paradoxně tyto děti ve většině případů opakují některý ročník základní školy. Příprava do školy u těchto dětí neprobíhá poctivě. Děti od sebe opisují domácí úkoly nebo úkoly vůbec neplní. Úroveň základní školy patřící Dětskému domovu se školou, kterou všichni tito účastníci navštěvují, se výukou snaží naplňovat rámcově vzdělávací programy, avšak svojí specifičností se od běžných základních škol liší. Jsou zde malotřídky, v nichž probíhá výuka v jedné třídě pro více ročníků základní školy, zároveň se pedagogové snaží přizpůsobit výuku individuálně každému dítěti podle jeho schopností a vědomostí. Tato škola se řídí mottem „škola hrou“. I přes zjednodušenou výuku oproti běžným základním školám některé děti dané učivo nezvládají. Proto nejsem ztotožněna s tak častou odpovědí, že se děti budou dobře učit, když realita těmto slovům neodpovídá. Vyplývá mi z této odpovědi, že děti mají odpověď „budu se dobře učit“ zautomatizovanou pro uspokojení tazatele. Lze předpokládat, že dětem bylo již nescetněkrát vysvětlováno, že se musí dobře učit, aby se jim v budoucnu vedlo lépe, ale vysvětlil jim někdo, jak toho lepšího učení se dosáhnout? Myslím si, že si děti v pubertálním věku neuvědomují následky svého počínání a důležitost změny nevhodného chování. Zvláště pak děti pocházející z ústavní nebo ochranné výchovy. Tyto děti žijí více přítomností a bez perspektivy do budoucna oproti dětem ze stabilního rodinného zázemí. Většina dětí je již natolik zkušená, na základě různých vyšetření a umístění v různých zařízeních pro děti, že ovládají účelové chování a odpovědi, které používají pro uspokojení tazatelů a zaměstnanců všech těchto institucí. Reálně s těmito odpověďmi nejsou ztotožněni, možná ani neznají přesný obsah těchto slov. Tyto odpovědi používají i pro vlastní uspokojení ve formě různých výhod. Většina těchto dětí chce, aby byly zrušeny důvody pro rozhodnutí o ochranné a ústavní výchově nebo předběžném opatření. Proto jsem toho názoru, že by měla být navázána úzká spolupráce s rodinami těchto dětí, které se budou učit principy, metody a techniky výchovy a převýchovy svých dětí. V našem sociálním systému jsou různé organizace na pomoc rodinám v nepříznivé sociální situaci. Všechny tyto instituce se ale zaměřují na pomoc při výchově dětí, na zlepšování vztahů mezi členy rodiny a i na rodiny se členy sociálně patologického chování. Tyto organizace se ale zaměřují pouze na předcházení odebrání dítěte z rodiny. Doposud jsem se nesetkala s organizací, která by se zabývala rodinami dětí, které jsou již v ústavní nebo ochranné výchově umístěny. Těmito organizacemi myslím takové, které budou rodiny učit, jak své dítě

přimět, aby svůj dosavadní způsob života chtělo změnit. Samozřejmě, s některými rodinami není možná spolupráce. Nově je ale v Dětském domově se školou nařízeno, že děti mohou každý týden navštěvovat své rodiče. Z mého pohledu takové nařízení znemožňuje účinnou práci s dětmi, o to víc jsem ztotožněna s názorem, že je potřeba navázat spolupráci s rodinou, na které je mnoho dětí citově vázáno. Při analýze volby studia po základní škole drtivá většina dětí uvedla učňovské obory. Obecně by se tedy dalo referovat, že děti z dětského domova se školou jsou mentálně disabilní. Z rozhovorů a pozorování dětí bych následně byla nucena tomuto výroku oponovat. U těchto dětí se totiž objevuje pseudooligofrenie. Děti volí učební obory pouze z nouze a nepřehledností možností dalšího studia. Často se projevují jako mentálně disabilní, ale jedná se o děti, které pocházejí z nepodnětného sociálního prostředí. Proto nelze tvrdit, že jejich rozumová schopnost nedosahuje stejné míry jako ostatních osob jejich věku z běžné populace. Tázané děti pouze neměly možnost a prostředky k dosažení a rozvíjení určitých poznatků. Proto jim nezbývá nic jiného, než volit učební obory místo oborů zakončené maturitní zkouškou a dalšího navazujícího vzdělávání.

Analýza životních priorit

Děti dále měly za úkol z několika priorit vybrat 3 pro ně nejdůležitější priority. Všech deset respondentů zvolilo rodinu. Vždy ji děti zvolily na prvním místě, až na jedno dítě, které první prioritu uvedlo bydlení. Jednalo se o dívku, která žila s matkou v azylovém domě. Tato dívka nemůže z důvodu nepříznivých bytových podmínek matky jezdit na dovolenky k jedinému rodiči, kterého zná, proto předpokládám, že hodnota bydlení je pro ni důležitá pro realizaci dalších hodnot. Zdraví bylo voleno pěti dětmi, tedy polovinou, přičemž tuto prioritu uvedly vždy na druhém místě. Dále byla třikrát zvolena práce, dvakrát bylo voleno bydlení, bohatství, vzdělání a svoboda. Pouze jednou se objevil sport, být úspěšný a mít čisté svědomí. Z uvedeného vyplývá, že rodina je pro děti velmi důležitá hodnota, proto znovu poukazují na důležitost resocializace právě skrze rodinu. Při rozhovorech mě napadla také myšlenka, zda ty hodnoty, které se objevovaly nejčastěji na prvních místech, nejsou pouze hodnoty vštípené normami společnosti. Z rozhovorů a pozorování jsem totiž zaznamenala důležitější priority pro tázané děti než je například zdraví. Drtivá většina dětí se před nařízeným pobytem v tomto zařízení chovala nebezpečně vlastnímu zdraví i zdraví osob v jejich okolí, dokonce v ohrožování vlastního zdraví stále pokračují. Otázkou je, jak tyto děti zdraví chápou,

co považují za zdravé a co ne, a co pro tak vysoko postavenou hodnotu jsou schopny a ochotny udělat. Životní hodnoty těchto dětí by bylo zajímavé detailněji prozkoumat.

Analýza průměrného měsíčního výdělku

Zabývaly jsme se také otázkou očekávaného průměrného měsíčního výdělku v budoucím zaměstnání. Výsledek všech očekávaných částech, které děti uvedly, vyšel téměř na dnešní průměrný plat občanů České republiky. Konkrétně na 23 800 Kč měsíčně. Je zde ale nutno uvést, že některé děti uváděly nadměrně vysoké částky, jiné děti zase velmi nízké. Konkrétní částky, které děti uváděly, jsou popsány u jednotlivých klientů výše. Obecně z této analýzy vyplývá, že děti nemají reálný přehled o běžných měsíčních výdělcích, o nutných poplatcích spojených s každodenním životem jedince a o výši nákladů pro důstojný život. Je nutné zařadit do ústavní a ochranné výchovy vzdělávání ohledně nákladů po ukončení pobytu v zařízení. Pokud děti nebudou finančně gramotní, je zde velmi vysoké riziko sklonu k různým formám sociálně patologického chování, a to především ke kriminalitě, užívání návykových látek, gamblingu a podobně, v důsledku střetu s realitou.

6 ZÁVĚR

Na základě výsledků výzkumu musím konstatovat, že životní perspektivy dětí Dětského domova se školou jsou velmi individuální. Přesto však mají děti mnoho společného a záleží na každém jedinci, jak s jednotlivými kroky k plnění svých životních perspektiv bude dále postupovat. Tento nesnadný úkol ale nemohou zvládnout sami, proto je důležité posilovat vztahy dětí s jejich rodinou, přáteli a v neposlední řadě podporovat děti v plnění jejich životní perspektivy od samotných zaměstnanců Dětského domova se školou. Děti jsou často citově deprivované, mají problémy s navázáním vztahů i v dospělosti, mají opožděný kognitivní vývoj a celkově mají větší problémy s prospíváním než děti z běžných rodin. Je nutné pochopit tyto klienty a podpořit je v tom, aby si vážili sami sebe. Z výzkumu také vyplývá, že často nejsou dostatečně motivovány při výběru vzdělání a následného povolání. Z rozhovorů s dětmi vnímám jednání dětí někdy až apatické v tomto směru. Děti nemají dostatečně silnou oporu a tím i potřebnou sebejistotu při výběru budoucího povolání, natož jeho realizaci. Při výběru budoucího studia děti volí učební obory vlivem pseudooligofrenie. Jedná se o problematiku nepodnětného primárního sociálního prostředí, kdy děti neměly možnost rozvíjet své kognitivní procesy a tak se projevují jako mentálně disabilní. Jde často o omyl, jejich rozumové vlastnosti mnohdy odpovídají mentální úrovni dětí stejného věku, ale vliv sociálního prostředí, ve kterém vyrůstaly, jim neposkytl důležité informace pro rozvoj mentální úrovně. Je pozoruhodné, že většina dětí Dětského domova se školou zvládá velmi dobře účelové chování pro uspokojení zaměstnanců, a takové chování je následně odměňováno ve formě různých výhod. Z odpovědí respondentů by se dalo usoudit, že jsou nasměrovány tou správnou cestou pro resocializaci. V praxi se ale často tyto odpovědi neslučují s realitou. Tyto odpovědi jsou zaznamenány v rozhovoru o naplnění jejich životní perspektivy u jednotlivých dětí. Obecně lze říci, že si některé děti neuvědomují prostředky k dosažení cíle- nejedná se tedy o životní perspektivu, ale pouze o přání. Z výzkumu lze také zaznamenat problematiku hospitalismu, kdy děti ztrácí pojem o tom, že poskytovaná péče dětského domova se školou není samozřejmost, ale je za ni vynaloženo úsilí a samozřejmě finanční obnos, který si děti často neuvědomují. Mají tak zkreslenou představu o nákladech spojených se životem po nabytí plnoletosti a opuštění ústavní a ochranné výchovy. I přes veškerou snahu zaměstnanců ústavní a ochranné výchovy, institucionální výchova nenahrazuje výchovu v běžné rodině. Pokud děti Dětského domova se školou projdou úspěšnou resocializací, jenž je velmi obtížná, jejich naplnění životních perspektiv bude

složité, protože systém ústavní a ochranné výchovy stále nenahrazuje srovnatelné potřeby a přípravu na dospělý život, jako výchova dítěte v běžné rodině. Ukončení ústavní a ochranné výchovy je důležitý sociální mezník, ve kterém si mnoho dětí může sáhnout na samotné dno vlastní existence. Některé děti v nepříznivé sociální situaci mohou mít sklony k různým formám sociálně patologických jevů. Vzhledem k tomu, že respondenti s těmito jevy mají již zkušenosti, bude pro ně návrat do původního prostředí jistě velkým pokušením.

7 ZDROJE

1. CARR-GREGG, Michael. *Psychické problémy v dospívání*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0062-8.
2. ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-060-0.
3. ČÁP, Jan, MAREŠ, Jiří: *Psychologie pro učitele*. Praha, Portál 2001.
4. ČERNOCH, Milan. Studentům pedagogiky: Sociální pedagogika. *Studentům pedagogiky* [online]. 2015 [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <https://pedagogika.skolni.eu/pedagogika/socialni-pedagogika/>
5. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9.
6. JANSKÝ, Pavel. *Etopedie a etopedická diagnostika: Modely a problematika poskytované péče ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy* [online]. Hradec Králové, 2008 [cit. 2017-07-07].
7. JEDLIČKA, Richard. *Poruchy socializace u dětí a dospívajících: prevence životních selhání a krizová intervence*. Praha: Grada, 2015. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5447-5.
8. JUCOVIČOVÁ, Drahomíra. *Specifické poruchy učení a chování*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014. ISBN 978-80-7290-657-4.
9. KALEJA, Martin. *Základy etopedie*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2013. ISBN 978-80-7464-271-5.
10. KOPECKÁ, Ilona. *Psychologie (1.díl)*. Praha: Grada, 2011. ISBN 9788024738758.
11. KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005, 879 s. ISBN 80-200-1351-2.
12. KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Jak zvládat stres*. Praha: Grada, 1994. Pro vaše zdraví. ISBN 80-7169-121-6.

13. KULŠTRUNKOVÁ, Adéla. *Formování životní perspektivy u mladých lidí z dětských domovů*. Brno, 2015. Diplomová práce. Masarykova univerzita.
14. KURIC, Jozef. *Ontogenetická psychologie*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2001. ISBN 80-214-1844-3.
15. LANGMAIER, J. - KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie, 2.*, aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN: 80-247-1284-9.
16. LAŠEK, Jan a Jindra VONDROUŠOVÁ. *Psychologie sociální a osobnosti* [online]. Hradec Králové, 2014 [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: http://inpdf.uhk.cz/wp-content/uploads/2014/03/ka1/Psychologie_socialni_a_osobnosti.pdf. Univerzita Hradec Králové.
17. LUDWIG, Petr. *Konec prokrastinace: jak přestat odkládat a začít žít naplno*. V Brně: Jan Melvil, 2013. Briquet. ISBN 978-80-87270-51-6.
18. MACKOVÁ, Lucie. *Dětská delikvence (aktuální právní a psychologické otázky)*. Právnická fakulta Masarykovy univerzity, 2009. Diplomová práce. Masarykova univerzita.
19. MAREK, J. STRNAD, A. HOTOVCOVÁ, L., *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*, Praha: Portál. 2012, 176 s. ISBN 978-80-262-0090-1.
20. MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada, 2005. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.
21. *Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů: MKN-10 : desátá revize : aktualizovaná druhá verze k 1.1.2009. 2.*, aktualiz. vyd. Praha: Bomton Agency, 2008-. ISBN 978-80-904259-0-3.
22. MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 194 s (Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity; sv. č. 112) ISBN 9788021045507.
23. NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie. 2.*, rozš. vyd., v Akademii vyd. 1. (1. vyd. v nakl. Vodnář pod náz. Lexikon psychologie). Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0625-7.
24. NOVÁK, T. *Proč jsi stále tak neklidný*, Brno: Era. 2003, 103 s. ISBN 80-86517-62-4.

25. PAVLOVSKÝ, Pavel a Jiří RABOCH. *Psychiatrie*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-1985-9.
26. PAŽOUTOVÁ, Markéta. *Životní perspektiva dětí s poruchami chování*. Zlín, 2013. Diplomová práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
27. PIAGET, J. C., INHARELDOVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Praha: Portál, 2001. ISBN: 80-7178-608-X.
28. PROKOPOVÁ, Daniela. *Etopedie* [online]. Praha, 2013 [cit. 2017-07-07]. Dostupné z: <http://specou.cz/wp-content/uploads/2013/04/eto-prez.pdf>.
29. PTÁČEK, Radek. *Poruchy chování v dětském věku*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-81-4.
30. SUCHÝ, Jiří a Pavel NÁHLOVSKÝ. *Životní koučování a sebekoučování: klíč k pozitivním změnám a osobní spokojenosti*. Praha: Grada, 2012. Poradce pro praxi. ISBN 978-80-247-4010-2.
31. SLOMEK, Zdeněk. *Speciální pedagogika- Etopedie* [online]. Zdravotně sociální fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2006 [cit. 2017-06-29].
32. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I., dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN: 978-80-246-0956-0.
33. VÁŽANSKÝ, Mojmir. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Print-Typia, 2001. 173 s. ISBN 80-86384-00-4.
34. VOJTOVÁ, Věra. *Úvod do etopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido, 2008. ISBN 978-80-7315-166-9 [online]. [cit. 2017-06-29]. Dostupné z: <http://pedagogika.skolni.eu/wp-content/uploads/2015/02/diagnozy.pdf>.

Internetové zdroje

1. CARVER, Carles S., Michael F. SCHEIER a Suzanne C. SEGERSTROM. Optimism. *Clinical Psychology Review* [online]. United States, 2010, , 879-889 [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: http://www.psy.miami.edu/faculty/ccarver/documents/10_CPR_Optimism.pdf
2. Český statistický úřad: Průměrné mzdy- 2. čtvrtletí 2017 [online]. 2017 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/prumerne-mzdy-2-ctvtletí-2017>
3. Ústavní výchova [online]. Praha: MPSV, 2018 [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <http://slovník.mpsv.cz/ustavni-vychova.html>
4. Pohyb obyvatelstva- rok 2016. Český statistický úřad [online]. 21.3.2017 [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2016>
5. Zákon č. 109/2002 Sb. *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.*

8 PŘÍLOHY

8.1 Otázky k rozhovoru s dětmi Dětského domova se školou v Jihlavě

Minulost

- 1) Můžeš mi povídat o své rodině?
- 2) Odkud jsi byl do Dětského domova se školou zařazen?
- 3) Co se stalo, že jsi byl umístěn právě do tohoto zařízení ?
- 4) Můžeš mi povědět, kde pracují tví rodiče?
- 5) Navštěvuješ rodiče?
- 6) Kolik máš sourozenců?
- 7) Kde jsi nejraději trávil volný čas, před tím, než jsi byl umístěn do DDSŠ?
- 8) Co jsi nejraději dělal?
- 9) Měli jste úplnou rodinu?
- 10) Jaký jsi měl známky ve škole?
- 11) Navštěvoval jsi školu rád?
- 12) Můžeš mi povídat o nějakém hezkém zážitku před tím, než jsi sem byl umístěn?
- 13) A o nějakém nehezkém zážitku?

Současnost

- 14) Navštěvuješ své rodiče?
- 15) Žijí spolu rodiče v jedné domácnosti?

- 16) Kde pracují?
- 16) Co dělají sourozenci?
- 17) Žijí s rodiči?
- 18) Kdybych byla kouzelník a mohla ti splnit přání, jaké by bylo?
- 19) Jsi šťastný?
- 20) Pokud ano, co tě dělá šťastným?
- 21) Pokud ne, co tě trápí?
- 22) Máš nějaké záliby?
- 23) Jaké?
- 24) V čem jsi dobrý?
- 15) Když máš volný čas, co rád děláš?
- 16) Co by jsi chtěl umět?
- 17) Co by jsi měl udělat pro to, abys jsi se to naučil?
- 18) Kde bydlí tvoje rodina? (rodinný dům, byt, ubytovna, azyl,...)
- 19) Vyber tři priority, které považuješ za nejdůležitější: zdraví, rodina, dobré jídlo, dobré pití, alkohol, cigarety, drogy, marihuana, sport, úspěch, hezké oblečení, čisté svědomí, pořádek, čistota, blahobyt, vzdělání, sláva, přátelé, bohatství, televize, počítač, mobilní telefon, láska, svoboda, mír, bezpečí
- 20) Jakou školu navštěvuješ? (Popř. kolikátou třídu navštěvuješ?)

Budoucnost

- 21) Čím by jsi chtěl být?
- 22) Co by se pro to dalo udělat?
- 23) Chceš mít v budoucnu rodinu?
- 24) Jak by měla tvá budoucnost vypadat?
- 25) Kolik chceš mít dětí?
- 26) Máš představu o tom, jaká by měla být tvá životní partnerka?
- 27) Co by měla umět?
- 28) Kolik by jsi chtěl vydělávat měsíčně peněz?
- 29) Kde by jsi chtěl bydlet?
- 30) Jak by se mohlo postupovat, abys dosáhl své "vysněné" budoucnosti?